

MY EUROPIANIE

Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej

**katalog wystawy pod redakcją
Tadeusza Skoczka**

Warszawa – Lublin 2024

MY EUROPIANIE

Fryderyk Schiller

Oda do radości

*O, radości, iskro bogów,
kwiecie Elizejskich Pól,
święta, na twym świętym progu staje
nasz natchniony chór.
Jasność twoja wszystko zaćmi,
złączy, co rozdzielił los.
Wszyscy ludzie będą braćmi tam,
gdzie twój przemówi głos.*

*Patrz, patrz, wielkie słońce światem biegnie,
sypiąc złote skry.
Jak zwycięzca i bohater biegnij,
bracie tak i ty.
Radość tryska z piersi Ziemi,
radość pije cały świat.
Dziś wchodzimy, wstępujemy
na radości złoty ślad.*

*Ona w sercu, w zbożu, w śpiewie,
ona w splocie ludzkich rąk.
Z niej najlichszy robak czerpie,
w niej największy nieba krąg.
Wstańcie ludzie, wstańcie wszędzie,
ja nowinę niosę wam.
Na gwiaździstym firmamencie
bliska radość błyszczy nam.*

Tłumaczył Konstanty Ildefons Gałczyński

MY EUROPIANIE

Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej

katalog wystawy pod redakcją
Tadeusza Skoczka

Warszawa – Lublin 2024

Wystawa „My Europejanie. Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej”
Muzeum Niepodległości w Warszawie. Galeria Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów
26 marca – 25 czerwca 2024
Fundacja Willa Polonia w Lublinie 1 lipca – 1 września 2024

Autorzy tekstów: **JANUSZ GMITRUK, JAN SĘK, TADEUSZ SKOCZEK**

Redaktorzy wydawnictwa: **EWA HADRIAN, ANDRZEJ ZDUNEK**

Projekt okładki, opracowanie graficzne katalogu, skład i łamanie: **JACEK WAŁDOWSKI**

Fotografie: **ANNA KOWALSKA**

Na okładce wykorzystano fotografię rzeźby Wiesława Domańskiego, *Sybilla Europa*

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości

ISBN 978-83-67398-69-5

Wydawnictwo Lubelskie AZ

ISBN 978-83-970305-5-8

SYBILLE EUROPEJSKIEJ SOLIDARNOŚCI

Jan Sęk. Ten znany kolekcjoner od wielu lat przygotowywał nas do rocznicy dwudziestolecia wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Z jednej strony konsekwentnie nawiązywał do historycznej okoliczności, kiedy to Polacy skonstruowali zręby pod wspólnotę, jagiellońską wspólnotę wielu narodów zjednoczonych w jeden organizm państwowy, wielonarodową Rzeczpospolitą Obojga Narodów. W rzeczywistości unia Polski i Litwy, podpisana w Lublinie w 1569 roku, konstruowała nowoczesne państwo Polaków, Litwinów, Rusinów, Żydów. Aleksander Chodźko w swoich *Poezjach* wydanych w 1833 roku, a więc wiele lat po tym niespotykanym zjednoczeniu, już w czasie zaborów, w balladzie *Herby* zapisał taką poetycką refleksję:

*Dość, dość orle, pogoni!
Nie ostrz dzioba i broni
na sąsiednich narodów dwóch mękę,
bo po groźbach, po trwogach,
wieloletnich pożogach,
Litwin Lachom braterską dał rękę.*

*Obaj w zgodzie, w pokoju,
biegną razem do boju,
niby jednych rodziców dwa syny.
Na puklerzu ich świecą,
na chorągwi ich lecą
Pogoń z orłem po wspólne wawrzyny.*

Te „pieśni nowogreckie”, dedykowane Adamowi Mickiewiczowi, niestety dzisiaj zapomniane, przynoszą niezwykle ładunek emocji pełnych nostalgii za dawną świetnością, za dawną solidarnością i współpracą narodów. W podobnym tonie wypowiedział się po Powstaniu Listopadowym Wojciech Bogumił Jastrzębowski w traktacie *O wiecznym przymierzu między narodami ucywilizowanymi*.

Wielkim orędownikiem powrotu Polski do Zjednoczonej Europy był Jan Paweł II. Podczas nabożeństwa w Gnieźnie, 3 czerwca 1979 roku, wypowiedział znamienne słowa:

„Czyż Chrystus tego nie chce, czy Duch Święty tego nie rozrządza, ażeby ten Papież-Polak, Papież-Słowianin, właśnie teraz odstonił duchową jedność chrześcijańskiej Europy, na którą składają się dwie wielkie tradycje: Zachodu i Wschodu. My, Polacy, którzy wybraliśmy przez całe tysiąclecie udział w tradycji Zachodu, podobnie jak nasi bracia Litwini, szanowaliśmy zawsze przez nasze tysiąclecie tradycje chrześcijańskiego Wschodu. Nasze ziemie były gościnne dla tych tradycji, sięgających swych początków w Nowym Rzymie – w Konstantynopolu”.

Słowa, które padły w legendarnej stolicy naszej polskiej wspólnoty, przy konfesji św. Wojciecha, były dla wielu czytelnym postulatem likwidacji muru berlińskiego dzielącego Europę. Dla wielu obserwatorów były też pierwszym aktem rozmontowującym podziały w Europie.

Warto przywołać też fragment przemówienia Ojca Świętego wygłoszonego w Wilnie, 5 września 1993 roku. Po odwołaniu się do wspólnej historii, do sąsiedztwa, przyjaźni i braterstwa oraz współpracy Litwinów i Polaków, zainicjowanej małżeństwem dziedziczki polskiego tronu z Władysławem Jagiełłą, przedstawił imperatyw współczesności: „Do teraźniejszości należy przede wszystkim wspólne doświadczenie, od którego dopiero teraz uwalniają się ludzie wierzący w tych rejonach Europy. Po godzinach ciemności, po godzinie dziejowej próby – wybiła niedawno godzina światłości i nowego chrześcijańskiego początku. (...) Obserwując sytuację na całym kontynencie europejskim, trudno nie dostrzec, że zachodzi ogromna potrzeba, aby wszystkie narody, odrzucając niebezpieczne pokusy nacjonalizmu, włączyły się odpowiedzialnie, choć każdy na swój sposób, we wspólny proces nowej integracji naszego kontynentu. Ze swej strony Kościół jest świadom własnej misji w tym momencie dziejowym i czyni wszystko, co w jego mocy, aby ułatwić ten proces, zgodnie ze wskazaniami Soboru Watykańskiego II”.

Ważne słowa za integracją padły podczas wystąpienia w polskim parlamencie 11 czerwca 1999 roku. Papież z Polski określił proces integracyjny znamiennym hasłem: „Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej”, mówiąc między innymi: „Polska ma pełne prawo, aby uczestniczyć w ogólnym procesie postępu i rozwoju świata, a zwłaszcza Europy. Integracja Polski z Unią Europejską jest od samego początku wspierana przez Stolicę Apostolską. Doświadczenie dziejowe, jakie posiada naród polski, jego bogactwo duchowe i kulturowe mogą skutecznie przyczynić się do ogólnego dobra całej rodziny ludzkiej, zwłaszcza umocnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie”.

Bezpośrednio przed referendum akcesyjnym Jan Paweł II jeszcze raz, w sposób stanowczy i zdecydowany opowiedział się za integracją. 18 maja 2003 roku, w trakcie Narodowej Pielgrzymki Polaków, podczas kanonizacji s. Urszuli Ledóchowskiej i bpa Józefa Sebastiana Pelczara powiedział: „Nie będzie jedności Europy, dopóki nie będzie ona wspólnotą ducha. Ten najgłębszy fundament jedności przyniosło Europie i przez wieki go umacniało chrześcijaństwo ze swoją Ewangelią, ze swoim rozumieniem człowieka i wkładem w rozwój dziejów ludów i narodów. Nie jest to zawłaszczanie historii. Jest bowiem historia Europy jakby wielką rzeką, do której wpadają rozliczne dopływy i strumienie, a różnorodność tworzących ją tradycji i kultur jest jej wielkim bogactwem. Zrąb tożsamości europejskiej jest zbudowany na chrześcijaństwie”.

W tym dniu Papież obchodził też 83. urodziny, dając wielu komentatorom asumpt do twierdzenia, że proeuropejskość biskupa Rzymu jest swoistym testamentem, moralnym nakazem.

Karol Wojtyła był w tym dążeniu do jedności spadkobiercą myśli wielu filozofów, społeczników, patriotów – podobnie jak Wojciech Bogumił Jastrzębowski – zapomnianych. Zygmunt Fortunat Miłkowski (1824-1915) – znany pod literackim pseudonimem Tomasz Teodor Jeż – całe swoje życie żołnierza, pisarza i filozofa poświęcił

sprawie niepodległości swej ojczyzny w ramach wolnej Europy. Wielką estymą darzył tego wiecznego tułacza Roman Dmowski, ale też Stanisław Wojciechowski.

Jan Kochanowski w apoftegmaty (jak sam pisał, to „powieść subtilna a barzo trefna”) zanotował opinię o postach litewskich przed czasem opuszczających Lublin w formie żartobliwej facecji:

*Litwa z nami uniją uczyniła strojną,
uciekli zostawiając Haraburdę z Wojną.*

Dzisiaj już musimy wyjaśnić, że ojciec literatury polskiej w ten sposób ocenił szczerłość Litwinów wyjeżdżających z Lublina, pozostawiających tam jedynie dwóch pisarzy do podpisania aktu unii: Haraburdę i Wojnę.

We „Fraszkach” Jana Kochanowskiego znajdziemy dwie poświęcone ocenie ważnego porozumienia podpisanego w Lublinie:

Na most warszewski

*Nieubłagana Wisto, prózno wstrząsasz rogi,
próżno brzegom gwałt czynisz i hamujesz drogi,
nakazł fortel król August, jako cię miał pożycić,
a ty musisz tę swoją dobrą myśl położyć,
bo krom wiosel, krom prumów już dziś suchą nogą
twój grzbiet nieujędzony wszyscy deptać mogą.*

Na tenże

*To jest on brzeg szczęśliwy, gdzie na czasy wieczne
Litwa i Polska mają sejmy mieć społeczne.
A tej, który to wielkim swym staraniem sprawił,
aby już więcej żadnego wstrętu nie zostawił.
Wisłę, która nie zawsze przewoźnika słucha,
mostem spętał; bród wielki, ale droga sucha.*

Król Zygmunt August był nie tylko budowniczym pierwszego mostu w Warszawie. Czy znajdzie współczesnych naśladowców?

dr Tadeusz Skoczek

Jan Sęk
Fundacja Willa Polonia, Lublin

MY EUROPIANIE PRAWI

I Unus mundus

W esejach i rozprawach naukowych traktujących o roli Unii Lubelskiej w dziejach Polski i Europy uwaga piszących koncentruje się zazwyczaj na podjętych wówczas decyzjach. Ich prekursorski wymiar czynił z Rzeczpospolitej światłe mocarstwo, mogące służyć za wzór całej ówczesnej wspólnoty chrześcijańskich państw, określanych zazwyczaj terminem: *Reipublicae christianitas*.

Stąd pisarz i kompozytor lubelski Sebastian Fabian Klonowic (zmarły w 1602 roku), piastujący przez pewien czas funkcję burmistrza grodu, mógł, pisząc o swych ziomkach, określać ich mianem „Europianie prawi”. Nie miało to jednak nic wspólnego z wybujałym totumfactwem. Pisarz znał bowiem z autopsji wielu cudzoziemców. Już w młodości przebywał bowiem przez dłuższy czas na terenie dzisiejszych państw: Czech, Słowacji, Węgier i Rusi, a w 1594 roku odbył nawet podróż do Gdańska.

Podkreślić w tym miejscu należy, że podobne mniemanie o naszej nacji posiadało wielu europejskich luminarzy. I tak wybitny humanista Erazm z Rotterdamu (zmarły w 1536 roku), w liście do arcybiskupa Williama Warhama, wyraził swój podziw dla Polski zdaniem: *Polonia mea est*¹.

Prestiż Królestwa Polskiego zaczął umacniać się w Europie już wcześniej, do czego walenie przyczynił się wybór Władysława Jagiełły na króla w 1386 roku. Za taką oceną przemawiają zapiski i noty w słynnej *Kronice świata*, wydanej w Norymberdze w 1493 roku. Napotykamy tam w kilku miejscach nader interesujące wzmianki o sarmackiej Polsce, zilustrowane na dodatek oryginalnymi drzeworytami.

W inkunabule tym poczesne miejsce zajmują także informacje o świecie kultury antycznej, zwłaszcza o muzach opiekujących się różnymi dziedzinami kultury i sztuki oraz sybillach wieszczących przyszłość. Przez cały okres średniowiecza legendy rodem ze starożytnej Grecji czy Rzymu przeplatają się tam z realnymi zdarzeniami. Zrodził się nawet specyficzny gatunek dzieł literackich (*oracula sibillina*), w których stare mity dopełniały żydowskie i chrześcijańskie zabobony.

¹ Patrz: Adam Zamoyski, *Własną drogą. Osobliwe dzieje Polaków i ich kultury*, przekł. Aleksandra Zgorzelska, Znak, Kraków 2002, s. 111.

W okresie renesansu motywy takie stają się już stopniowo li tylko podnieętą intelektualną dla twórców, czego przykładem są chociażby niektóre utwory Jana Kochanowskiego. Kolejny etap fascynacji sylwetkami sybilli ma już miejsce w okresie oświecenia. Chyląca się ku upadkowi Rzeczpospolita i pierwsze lata zniewolenia rodzą potrzebę troski o ocalenie dziedzictwa narodowego, także przy pomocy symboli masońskich. Taki cel przyświecał księżnej Izabeli z Flemingów Czartoryskiej, której apokaliptyczna groza utraty niepodległości skłoniła do wzniesienia w Puławach pierwszego budynku muzealnego na ziemiach polskich. Ukończono go w 1800 roku i uroczyste nadano mu pretensjonalną nazwę: Świątynia Sybilli. O idei ochrony w niej pamiątek narodowych przypominać miał kolejnym pokoleniom wyryty na frontonie napis: „Przeszłość przyszłości”.

To swoiste muzeum niepodległości w zapiskach kronikarzy, wspomnieniach luminarzy sztuki, a zwłaszcza w twórczości literatów, zostało szybko uznane za klejnot narodowego dziedzictwa. Najdobitniej dał temu wyraz ostatni Prymas I Rzeczpospolitej – Jan Paweł Woronicz w poemacie *Sybilla*, wydanym w 1818 roku. Poeta dokończył tam swoistej retrospektywy dziejów zniewolonej ojczyzny. Znamienne było w nim zakończenie:

*Nie zagrzebie waszego rodu ta mogiła:
(...)
Na tym słowie odzowna postać niebios zgasta,
A Sybilla w świątyni złote drzwi zatrzaśta².*

Podobnie szlachetnego zamysłu można było doszukiwać się w idei pobudowania w stołecznych łazienkach intrygującego – także pod względem architektonicznym – Pałacu Sybilli. Jest rzeczą wręcz zdumiewającą, że ostatni detal instalacji artystycznej został tam dokończony w 2013 roku. Stało się tak za sprawą rzeźbiarki greckiej Christiny Papageorgiou, która zrealizowała w Warszawie wiekopomne dzieło w postaci Omfalosa. Nawiązała tym samym symbolicznie do mitycznego przekazu o obelisku zdobionym świątynią Apollona w Delfach. Artefakt miał tam mieć kształt owalnego, względnie stożkowego głazu. Ucieleśniał sobą centrum globu i postrzegany był jako pępek świata. Wokół niego muzy płały, a sybille przepowiadały przyszłość. Podobne motywy napotykamy też w legendach antycznego Rzymu, tylko tam pępek świata lokowano obligatoryjnie w stolicy imperium na Forum Romanum.

Na marginesie tych rozważań warto przypomnieć postać Cypriana Kamila Norwida, który przez całe życie fascynował się postaciami z antycznych przekazów. Studiował zatem gorliwie zapiski z rozważań mędrca Plutarcha, który na przełomie I oraz II wieku naszej ery piastował w Delfach funkcję kapłana. Trwałym śladem pasji tego Mazowszanina i obywatela świata są jego akwaforty przedstawiające Pytię i Sybillę³.

² Jan Paweł Woronicz, *„Świątynia Sybilli” i inne utwory*, [wyboru utworów do edycji dokonał Roman Dąbrowski], Universitas, Kraków 2002, s. 104. Wydanie z 1818 roku zdobił miedzioryt puławskiej Świątyni Sybilli wykonany na podstawie rysunku Michała Stachowicza.

³ Zob.: Aleksandra Melbeczowska-Luty, *Sztukmistrz. Twórczość artystyczna i myśl o sztuce Cypriana Norwida*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2001, s. 136-137.

Omfalos z wystawy „My Europeanie – od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej” ma kształt urny, przywiezionej z Kresów przed dziesiątkami lat. Opatrzony został sentencją: *unus ... mundus*. Świat jest jeden, więc przyszłość powinniśmy prognozować powściągliwie.

II

Rzeczpospolita szlacheckich narodów

Korzenie sarmackiego mitu stawały się za panowania Zygmunta Augusta (zmarłego w 1572 roku) coraz mniej atrakcyjne. O elementach tego etosu pamiętano już bardziej w kręgach tradycjonalistów szlacheckich niż magnackich pałacach. Ciągłe jednak heraldyczne konfabulacje o przodkach z antycznego Rzymu czy stepowej Sarmacji były żywe i atrakcyjne. Swoista ideologia sarmacka podtrzymywała struktury polskiej monarchii aż do połowy XVII wieku, ale z biegiem lat coraz mocniej ją i osłabiła, podobnie jak mozaika wyznaniowa.

Król Zygmunt August nie posiadając potomka zdawał sobie sprawę, że na nim kończy się nie tylko dynastia Jagiellonów, ale także integralność terytorialna państwa. Nie było bowiem żadnej pewności, że posłowie i senatorowie – tak z Królestwa, jak i Wielkiego Księstwa Litewskiego – zadecydują zgodnie o wyborze jego następcy. Spójność kraju warunkowała bowiem tylko unia personalna. Na Litwie na przestrzeni stuleci ukształtowała się społeczność o zróżnicowanym składzie etnicznym i religijnym, z silnym zarazem poczuciem odrębności. Ludność litewska stanowiła tam tylko piątą część ogółu mieszkańców i była w większości wyznania katolickiego. Rusini zaś, jako grupa dominująca, przynależeli do obrządku prawosławnego i posługiwali się językiem wschodniosłowiańskim. Elita tej społeczności – w swym głębokim przekonaniu – czuła się dyskryminowana zarówno przez Litwinów, jak i Polaków.

Nawarstwiająca się lawinowo problemy mogła rozwiązać li tylko transformacja ustrojowa poprzez zastąpienie unii personalnej unią realną. W tym celu król zwołał sejm walny do Lublina, miasta, które wszyscy Jagiellonowie darzyli wielkim sentymentem.

Po długich i pełnych dramatycznych spięć obradach nowy podmiot w postaci Rzeczypospolitej Obojga Narodów stał się faktem. Uroczyste podpisanie aktu nastąpiło 1 lipca 1569 roku. Zmian ustrojowych dokonano drogą pokojową, przy poszanowaniu zarazem tożsamości etnicznej i religijnej, co było ewenementem w ówczesnej Europie.

Szeroki zakres autonomii obu części Rzeczypospolitej (wspólna miała być w zasadzie polityka zagraniczna, sprawy obronności i system monetarny) przyczynił się walcie do rzeczywistego identyfikowania się z nią zdecydowanej większości obywateli. Szlacheckie hasło przyświecające reformom ustrojowym: „Wolni z wolnymi, równi z równymi”, czyniło ze szlachty wszystkich grup etnicznych jeden naród polityczny. Beneficjentami traktatu zostali także ci, którzy byli początkowo jego wielkimi oponentami, jak chociażby część magnatów litewskich. Późniejszy jednak bieg zdarzeń unaoczniał, że to Unia Lubelska pozwoliła Litwie zachować tożsamość i suwerenność. W przeciwnym razie Wielkie Księstwo Litewskie stałoby się w perspektywie kilku dekad gubernią rosyjską. Podobnych następstw uniknęli również Rusini zamieszkujący terytoria inkorporowane przez Polskę.

W wymiarze kontynentalnym wielonarodowa i wielowyznaniowa Rzeczpospolita stała się wkrótce i to na blisko sto lat największą obszarowo jednostką geopolityczną, której rozwiązania ustrojowe podziwiali czołowi reprezentanci prądów reformatorskich z wielu państw. Sam zaś pakt lubelski stał się swoistym pierwowzorem dla negocjatorów i sygnatariuszy traktatów obowiązujących obecnie w Unii Europejskiej⁴.

Zaprzysiężeniu przez króla Zygmunta Augusta uchwał, podjętych przez reprezentantów stanu szlacheckiego, towarzyszyło i inne wydarzenie, także na skalę europejską.

Władca, czyniący ze swych poddanych równych pod względem statusu prawnego obywateli, zdecydował się równocześnie przyjąć w Lublinie hołd lenny od księcia pruskiego Fryderyka Albrechta. Dokonał tego w momencie, gdy bez większych perturbacji i obiekcji mógł uczynić z Prus część składową monarchii. Ta dalekowzroczna decyzja z pozoru tylko osłabiła spójność Rzeczpospolitej. W tamtym przedziale czasowym zarówno elektor, jak i jego poddani byli już w zdecydowanej większości wyznania protestanckiego. Brak zgody ze strony Polski na autonomię Prus mógł doprowadzić nawet do wojny na tle religijnym.

Takie przesłanki legły u podstaw uroczystości, która miała miejsce 19 lipca 1569 roku na placu przed Bramą Krakowską i sąsiednich ulicach. Trafnie docenił wagę tego wydarzenia ówczesny sekretarz królewski – Jan Kochanowski i dał temu wyraz w poemacie *Proporzec albo Hołd Pruski*. Stanowisko to podzielił zapewne, i to z dużym ukontentowaniem, obecny wówczas w Lublinie pisarz Mikołaj Rey. Starał się on od dłuższego czasu na kolejnych sesjach sejmowych zainteresować króla i posłów projektami ustaw, mających w duchu tolerancji uregulować relacje wyznaniowe pomiędzy katolikami i protestantami⁵.

Wydarzenie tej rangi co Unia Lubelska ugruntowało prestiż miasta. Nawet msza dziękczynna, która miała miejsce w największym kubaturowo kościele pw. Nawrócenia św. Pawła, pozostawiła trwałe, symboliczne ślady w postaci rosnącego z latami kultu św. Antoniego Padewskiego. Sanktuarium to, jako jedyne w mieście, honorowało tego kapłana w sposób szczególny, pamiętając o zasługach Świętego dla całej wspólnoty narodów europejskich. Wzrastający od tamtego momentu jego kult doprowadził z czasem do uznania go za patrona grodu.

Kolejnym klejnotem, pozostałym po uroczystościach z 1569 roku, jest pomnik Unii Lubelskiej, postawiony na pryncypalnym Placu Litewskim. Trwale zaświadcza on o fundamentalnej decyzji naszych przodków, którzy dla dobra ojczyzny nie bali się szukać nowatorskich rozwiązań ustrojowych. Trudno dzisiaj precyzyjnie ustalić datę wzniesienia obelisku. Zapewne stało się to przed rokiem 1587. Wydany bowiem w tym czasie w Krakowie wspomniany już utwór Jana Kochanowskiego, sławiący moment przekazywania przez króla Zygmunta Augusta chorągwi hołdowniczej lennikowi Fryderykowi Albrechtowi, zdobiła strona tytułowa z ryciną ludzko przypominającą obecny kształt pomnika⁶.

4 W Lublinie o rocznicach związanych z Unią Lubelską i Unią Europejską przypomina stale okazały dzwon ustawiony przed księżnicą im. Hieronima Łopacińskiego przy ul. Narutowicza.

5 Przebieg uroczystości hołdowniczych Mikołaj Rey miał możliwość śledzić nie wychodząc z własnego domu. Posesja, której był właścicielem, położona była w tym rejonie miasta, naprzeciw kościoła pw. Świętego Ducha.

6 Pomnik na przestrzeni stuleci był kilkakrotnie poddawany renowacji. Jego kopia, prezentowana na wystawie, wykonana została w XIX wieku, już po konserwacji z roku 1826.

III Sybille Nowej Solidarności

Katastrofa cywilizacyjna w postaci rozpoczętej na ziemiach polskich II wojny światowej uzmysłowiła wszystkim ludziom dobrej woli grozę przybliżającej się katastrofy i to w wymiarze samounicestwienia się w przewidywalnej przyszłości całego rodzaju ludzkiego.

Alembik plag i spustoszeń intelektualnych z lat zmagania wojennych zaczął wkrótce potęgować rywalizację dwóch bloków państw, których społeczeństwa poddane zostały eksperymentom, wynikającym z założeń ideologicznych kapitalizmu, względnie komunizmu. W sumie taki bieg zdarzeń zniewolił i Polskę na całe pół wieku.

Stąd na wystawie w Muzeum Niepodległości tragizm tamtych lat ucieleśnia Sybilla Eroica. W późniejszym przedziale czasowym, przeplatany odwilżami i chłodnymi kontaktami, wśród społeczeństw europejskich umacniało się przekonanie, że przed degradacją ocalić może kontynent tylko ożywcza wizja Paneuropy. Prapoczątek takiego myślenia upatrywać należy w założeniach doktrynalnych ministra spraw zagranicznych Francji – Roberta Schumana. Ogłosił je publicznie w dniu 9 maja 1950 roku⁷.

W kolejnych latach pasjonatom idei zacieśniania związków pomiędzy państwami europejskimi dane było wielokrotnie doświadczać goryczy porażek przy kolejnych fazach rokowań. Określony wpływ na ich pomyślny finał miała w końcu interwencja wojsk sowieckich na Węgrzech w 1956 roku. Unaoczniała ona elitom politycznym, hołdującym zasadom demokracji liberalnej, że ich dotychczasowy status nie jest wartością stałą i może ulec zniweczeniu. Osiągnięto wreszcie konsensus i sześć państw (Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, Niemcy i Włochy) sygnowało w dniu 25 marca 1957 roku tzw. Traktat Rzymski.

Temu nietuzinkowemu wydarzeniu towarzyszyły niecodzienne zdarzenia. Centrum stolicy Włoch zostało bowiem sążnście oświetlone i to na całym trakcie od Forum Romanum aż po Łuk Tytusa i Colosseum. Ponadto na Kapitolu zainscenizowano okolicznościową prezentację dwudziestu pięciu rzadkich gobelinów.

Z drugiej strony przeciągające się pertraktacje spowodowały, że miejscowe drukarnie nie zdołały wydać całego opasłego tomu zawierającego wzajemne obligacje i zobowiązania. W tym stanie rzeczy, w świetle jupiterów, mężowie stanu całej szóstki podpisali *de facto* kilkanaście pierwszych i tyleż samo ostatnich stron dokumentu. Dodać należy, że nie byli oni świadomi takiego stanu rzeczy. Na szczęście nieco później, po przesłaniu już kompletnych egzemplarzy do stolic poszczególnych sygnatariuszy, parlamenty umawiających się stron mogły przystąpić do procesu ratyfikacji.

Po latach przyjęto się uważać historyczne spotkanie przywódców sześciu państw w Wiecznym Mieście za fundament jedności i tożsamości Wspólnoty Europejskiej, która, po podpisaniu w 1992 roku Traktatu z Maastricht, funkcjonuje dalej jako Unia Europejska.

W Brukseli, faktycznej stolicy UE, Fundacja Willa Polonia, we współdziałaniu z miejscowym Centrum Polskim, zorganizowała w 2007 roku – honorując 50. rocznicę Traktatu Rzymskiego – wystawę średniowiecznych miedziorytów oraz rzeźb współczesnych zatytułowaną „Sybille Nowej Solidarności”. Mój zamysł tego cyklu zma-

⁷ Od tego czasu 9 maja obchodzony jest co roku jako Dzień Europy.

terializował twórczo rzeźbiarz krakowski Wiesław Domański. Stanowi on integralną część prezentowanej obecnie instalacji artystycznej w Muzeum Niepodległości.

IV

III Rzeczpospolita *in flagranti*

Celem wystawy „My Europeanie” jest także przypomnienie – w czas 20. rocznicy przystąpienia Polski do Unii Europejskiej – atmosfery tamtych podniosłych dni, towarzyszących referendum akcesyjnemu. Tak się wówczas szczęśliwie składało, że zdecydowana większość obywateli III Rzeczpospolitej była w pełni przekonana o celowości naszej tam obecności. Wspólnota bowiem, z ducha i założeń statutowych, była organizacją zapewniającą poczucie jedności i solidarności. Zabezpieczała też perspektywę długofalowego rozwoju gospodarczego.

W przypadku polskim istotnym problemem była więc nie tyle kwestia uzyskania w powszechnym głosowaniu akceptacji dla wstąpienia do Unii Europejskiej, lecz sprawa udziału w nim co najmniej 50 procent dorosłych obywateli. Tylko wówczas referendum zyskiwało moc prawną. W tej sytuacji istotne znaczenie mogło mieć stanowisko hierarchii Kościoła katolickiego, a to wówczas nie było do końca jasne, ani klarowne. W tak newralgicznej chwili istotnego znaczenia nabrało wystąpienie papieża Jana Pawła II, który na trzy tygodnie przed referendum zdecydował się podsumować ćwierćwiecze swego pontyfikatu. Jego Świątobliwość, świadomy rozterek rodaków w ojczyźnie, zdecydował się w końcowych sekwencjach swego orędzia mocno wyartykułować swoje stanowisko. Zawarł je w autorskim haśle: „Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej”. Moc jego oddziaływania można było porównać li tylko do skali tonów dzwonu Zygmunta w Krakowie. Te na przestrzeni stuleci zawsze były postrzegane przez rodaków jako swoiste memento, przypominające przestrogi antycznej kapłanki Sybilli z Delf.

Podsumowując możemy przypomnieć, że frekwencja w referendum była zadowalająca (58,85 procent), a końcowy wynik pomyślny (za – 77,45 procent). Tak staliśmy się częścią słowiańskiego płuca Unii Europejskiej.

Zaprezentowany ambaras narodowy znalazł swe odzwierciedlenie we fragmencie ekspozycji, ukazującej zatroskane oblicze kardynała Karola Wojtyły w otoczeniu Sybilli Cracovia i Sybilli Polonia. Profil twarzy włodarza Diecezji Krakowskiej jest dziełem Agnieszki Niziurskiej-Sobczak. Szyk liter w opisie wizerunku jest jakby symbolicznym odzwierciedleniem dylematu, z jakim przyszło mu zmierzyć się wiele lat później.

Trzeba i nam – obywatelom wolnej i niepodległej Polski – pamiętać o nim w czasie 455. rocznicy Unii Lubelskiej i 20. rocznicy wstąpienia do Unii Europejskiej.

V

Quo vadis, Europo

W zaawansowanej fazie średniowiecza zdecydowana większość państw na kontynencie europejskim funkcjonowała w oparciu o zasady i reguły, które wykrystalizowały się jeszcze w świecie antycznym. Ponadto język łaciński i wiara chrześcijańska dodatkowo wzmacniały poczucie wspólnotowej tożsamości. Jej integralną częścią było również Królestwo Polskie. Stało się to dobitnie widoczne od momentu władania nim przez dynastię

Jagiellonów. Ich rządy zaczęły się w roku 1386, kiedy to w Lublinie książę litewski Władysław Jagiełło ustalił z reprezentantami rycerstwa polskiego oraz hierarchią kościelną warunki zawarcia związku małżeńskiego z królową Jadwigą i objęcia tronu.

Można przyjąć, że tym samym na mapie Europy pojawiło się mocarstwo, którego funkcjonowanie oparte było o klarowne i uprzednio ustalone reguły prawne. Istotny jest również fakt, że warunki tej swoistej umowy władcy ze swymi podwładnymi nie zostały nigdy zbyt nadwyrężone czy złamane, stanowiąc tym samym czynnik społeczeństwa obywatelskiego. Mogą również w dobie współczesnej wskazywać na przykłady budowania poprawnych relacji pomiędzy państwami. Rządy dynastii Jagiellonów w Polsce i na Litwie opierały się bowiem na unii personalnej, co wymuszało konieczność stałych konsultacji i tolerancji. Jest to istotne, bowiem znaczenie Europy w globalnych realiach stale maleje. Zachodzi więc potrzeba poszukiwania filarów umacniających jedność i symbiozę koegzystencji. Obawa przed dominacją ze strony krajów o silniejszym potencjale gospodarczym tłumy też – często w zarodku – nawet najpożyteczniejsze inicjatywy integracyjne.

Tak więc, jeśli we wzajemnych kontaktach spoiwem nie będą tolerancyjne miłosierdzie i ożywcza nadzieja, to Europa szybko stanie się li tylko cypelkiem Euroazji, tak w wymiarze politycznym, jak i gospodarczym.

Na wystawie personifikują te zagrożenia Sybilla Misericordia i Sybilla Spes. W tym duchu mnożą się w obecnej dobie wystąpienia wielu koryfeuszy życia społecznego. Szczególnie dobitnie zdaje się współbrzmieć tutaj głos papieża, widoczny chociażby w oficjalnych dokumentach Stolicy Apostolskiej: *Dives in misericordia* (1980) czy *Spe salvi* (2007).

Obywatelom i ludom rodzinnej Europy powinny więc dalej towarzyszyć ideały w postaci wolności, równości i solidarności. Są one bowiem fundamentem wspólnoty zawiązanej w 1957 roku, warunkującym zarazem jej harmonijny oraz bezpieczny rozwój.

Tak się szczęśliwie składa, że w tej misji towarzyszy ludziom dobrej woli jej hymn *Oda do radości*⁸. Napisał go, zmagający się z wieloma przeciwnościami losu, genialny kompozytor Ludwig van Beethoven. Z każdej jego frazy wybrzmiewa optymizm i zachęta do pokonywania kolejnych trudności integracyjnych.

dr Jan Sęk
Lublin – Warszawa, 25 marca 2024 roku

---

⁸ Hymn stanowi końcowy fragment IX Symfonii napisanej w 1824 roku. Autorem tekstu, pochodzącego z 1785 roku, jest niemiecki poeta i filozof Fryderyk Schiller.

Janusz Gmitruk
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa

OD UNII LUBELSKIEJ DO UNII EUROPEJSKIEJ

Znakomity pomysł dr. Tadeusza Skoczka – dyrektora Muzeum Niepodległości – na przygotowanie wystawy z okazji 455. rocznicy unii zawartej między Koroną Królestwa Polskiego i Wielkim Księstwem Litewskim na sejmie walnym w Lublinie w 1569 roku został zrealizowany przez przewodniczącego Rady Muzeum Niepodległości, dr. Jana Sęka – polityka, nauczyciela akademickiego, senatora III kadencji, członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (1997–2003), intelektualisty rozmiłowanego w historii Polski, na stałe związanego z miastem Lublinem, które odegrało ważną rolę w dziejach Polski.

Szybkie przygotowanie wystawy było możliwe dzięki dr. Janowi Sękowi, który zgromadził cenne pamiątki dotyczące dziejów Unii Lubelskiej i udostępnił swoje zbiory Muzeum. Otwarcie wystawy zbiegło się ze spotkaniem Wielkanocnym w Muzeum Niepodległości i nadało większego znaczenia refleksji historycznej nad przeszłością i współczesnością.

Przypomnijmy, iż związek Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego na zasadzie unii realnej zawarty został na sejmie walnym w Lublinie 1 lipca 1569 roku. Odtąd Rzeczpospolita Obojga Narodów posiadała jednego wspólnego monarchę, wspólny parlament, wspólną walutę, politykę zagraniczną i obronną. Zachowano odrębny skarb, urzędy, wojsko, sądownictwo i administrację lokalną. Litwinom zagwarantowano swobodę przesiedlania się oraz prawo posiadania dóbr w obu połączonych państwach.

Unia polsko-litewska – związek Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, zapoczątkowany w Krewie w 1385 roku, potwierdzony w aktach kolejnych unii i wzmocniony wspólną osobą władcy, ustalony w 1569 roku aktem Unii Lubelskiej, stworzył wspólne państwo zwane Rzeczpospolitą Obojga Narodów, która realnie przestała istnieć dopiero w roku 1795.

W Skandynawii powstała podobna do naszej Unii Lubelskiej – Unia Kalmarska. Miała ona charakter personalny. Zawarta została latem 1397 roku na zamku w Kalmarze pomiędzy Danią, Szwecją i Norwegią. Związek powstał z inicjatywy królowej Danii – Małgorzaty. Jednoczył trzy królestwa pod jednym berłem. Państwa skupione w unii wybierały wspólnego władcę, którego powołanie regulowały wystawione później dokumenty: list koronacyjny i list unijny. Ten drugi określał każdorazowo obowiązek wyboru wspólnego króla przez przedstawicieli trzech królestw oraz prowadzenia wspólnej polityki zagranicznej. Unia rozpadła się w 1521 roku. Odżyła jeszcze raz w XVII wieku, ale bez powodzenia.

Polacy i Litwini nie popełnili błędów Skandynawów. Unia stała się modelowym i trwałym fundamentem państwa. Mimo tego wielkie państwo polskie zostało zniszczone przez szlachtę i magnaterię, które utraciły instynkt narodowy. Po 229 latach I Rzeczpospolita, rozdarta przez zaborców – Prusy, Rosję i Austrię – przestała istnieć.

Odrodzenie Niepodległej oczekiwane było przez pięć pokoleń Polaków. Do tego, że przez 123 lata niewoli naród polski nie został zrusyfikowany i zgermanizowany, przyczyniło się przekazane w akcie powstań narodowych silne pragnienie odzyskania niepodległości, wola zachowania mowy ojczystej, kultury, wiary i ziemi. Bardzo istotną rolę w tym procesie odegrała chłopska część narodu, która nie poddała się procesowi wynarodowienia.

Po upadku Powstania Styczniowego zamknęła się bezpowrotnie epoka feudalna na ziemiach polskich. Rozwój kapitalizmu sprzyjał szybkiemu rozwojowi nowoczesnego narodu. Zanik dawnych, stanowych podziałów oraz równoczesny rozwój społeczeństwa klasowego kształtowały korzystne warunki dla powstania i rozwoju nowoczesnych nurtów politycznych – w tym również ruchu ludowego.

Źródła ludowej ideologii wyływały z nierozzerwalnego związku dwóch wielkich dążeń: do niepodległości Polski i do społecznego uwolnienia chłopów, a także z głębokiego przekonania, że tylko w niepodległej i demokratycznej Polsce chłopci mogą odzyskać swą godność. Głównym celem ludowców było zrzucenie jarzma zaborów oraz materialnej i duchowej kurateli warstw uprzywilejowanych. Program coraz potężniejszego z każdym rokiem chłopskiego ruchu stawał się wyrazicielem oczekiwań milionowych rzesz mieszkańców galicyjskiej wsi. Chłopi, przez zorganizowaną działalność ruchu ludowego, przestawali być klasą milczącą, za którą decydowali inni.

Galicja w planach nurtów niepodległościowych miała być polskim Piemontem, z którego miało wyjść wyzwolenie ziem polskich.

Pierwszym Polakiem i prekursorem tej idei był dr Karol Lewakowski – powstaniec styczniowy, pierwszy prezes Stronnictwa Ludowego, powstałego 28 lipca 1895 roku w Rzeszowie, poseł austriackiej Rady Państwa.

Duży rozgłos nie tylko w Galicji, ale w całej Europie i Ameryce Północnej zdobył Lewakowski dzięki swemu wystąpieniu w parlamencie austriackim 5 listopada 1894 roku, w związku ze śmiercią cara Aleksandra III. Zaprotestował wówczas przeciwko uczczeniu jego pamięci przez austriacką Radę Państwa. Po odczytaniu oświadczenia powiedział, iż zmarły car był prześladowcą narodu polskiego¹. Wystąpieniem tym zdobył popularność zarówno w kraju, jak i w środowiskach polonijnych.

Lewakowski śledził bardzo uważnie wszelkie przejawy aktywności Rosji na polu międzynarodowym. Ostro zwalczał panslawizm i neoslawizm, ponieważ widział w nich instrument imperialistycznej polityki caratu. Opowiadał się natomiast za federacją z Rosją, ale na równych prawach i równorzędnych zasadach, które mogły mieć miejsce po obaleniu caratu i zaprowadzeniu w Rosji ustroju ludowo-demokratycznego².

Karol Lewakowski wykorzystał wszystkie dostępne środki i drogi, by przypomnieć światu sprawę polską i w ten sposób mobilizować opinię publiczną. Uważał ją za poważny instrument nacisku na rządy państw za-

1 „Przyjaciel Ludu” 1894, nr 22 [z dnia 15 listopada], s. 348-349.

2 Stefan Józef Pastuszka, *Karol Lewakowski. Poglądy i działalność społeczno-polityczna*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1980, s. 273-274.

borczych i innych mocarstw oraz element przyczyniający się do utrzymania Polaków w poczuciu gotowości, która była niezbędna do przygotowania ogólnonarodowego powstania. Z tego powodu stawiał kwestię polską na forum Unii Międzyparlamentarnej i kongresach pokojowych w Bernie, Bukareszcie, Hadze, Wiedniu. W Londynie w 1906 roku bardzo ostro zaprotestował przeciwko gwałtom i przemocy stosowanej przez Niemcy i Rosję wobec Polaków. Przypomniawszy światu niezaprzeczone prawo narodu polskiego do samoistnego bytu i podkreślił, że kwestia polska należy do najbardziej newralgicznych problemów na świecie. Jeszcze raz podkreślił, że tylko sprawiedliwe uregulowanie kwestii polskiej i innych narodów znajdujących się w niewoli jest warunkiem pokoju na świecie³.

Po raz pierwszy idea federacji – unii Polska–Litwa–Rosja oraz związków ludzi zamieszkujących terytoria państw zaborczych, pojawiła się na terenie Królestwa Polskiego w styczniu 1907 roku w programie Związku Młodej Polski Ludowej. Twórcy programu tej organizacji widzieli w federacji z Litwą i Rosją konieczność dziejową ze względu na historyczne, kulturalne i terytorialne związki, natomiast ideę federacji ludów Europy pojmowali jako element przyszłości. Uważali oni, że federacja ludów zniewolonych przez zaborców przyczyni się do odzyskania przez nie niepodległości, a federacja europejska zrealizuje najważniejsze zadania dziejowe ludności tego kontynentu. Koncepcja ta, mimo iż twórcą jej był ks. Antoni Szech, bliska była robotniczemu internacjonalizmowi⁴.

W rok później Związek Młodej Polski Ludowej został rozbity przez władze carskie, a jego struktury przejął ludowy ruch zaraniarski, który, głosząc hasło „Sami sobie”, dążył do emancypacji chłopów polskiego drogą wewnętrzną organizacji wsi w obronie jej interesów.

W programach stronnictw ludowych, powstających tuż przed I wojną światową, dominowała problematyka narodowa i klasowa. Ideologia ruchu ludowego jest w pierwszej kolejności narodowa, w drugiej demokratyczna, a w trzeciej klasowa. Jej istota polega na tym, że zakłada uznanie interesów ludzi za interes ogólnonarodowy. „Sprawa polska stanie się sprawą kilkunastu milionów ludzi” – te słowa Bolesława Wysłoucha, wyjaśniające intencje twórcy ideologii ruchu ludowego, zaliczył Wilhelm Feldman do najważniejszych, jakie w języku polityki pisano⁵. W ówczesnej, zniewolonej Polsce powszechnie oczekiwano na wojnę, która miała dać jej wolność. Sprawy współpracy federacji z narodami Europy schodziły na drugi plan, ale były nieodłączną częścią rozważań programowych, związanych z miejscem i rolą Polski w Europie po odzyskaniu niepodległości.

Myśl programowa ludowców kształtowała się w atmosferze ostrej walki politycznej z przeciwnikami, urzeczywistnienia hasła „Ziemia, Władza i Oświata dla Ludu” oraz obrony idei wolności i niepodległości państwa. Traktat wersalski z 1919 roku tak ukształtował granice państwa, że Polskę otaczali dwaj jej wrogowie – Niemcy i ZSRR, z którymi naród walczył nie tylko o granice, ale także o własną suwerenność. Sprawom wojny i tak zwanej polityki wschodniej państwa stronnictwa ludowe poświęcały wiele uwagi. W obliczu ścierających się koncepcji tej polityki, od federalizmu do inkorporcjonizmu, PSL „Piast” bliższy był idei inkorporcjonizmu; PSL-Lewica,

3 Ibidem, s. 169.

4 Stanisław Kowalczyk, Józef Kowal, Witold Stankiewicz, Mieczysław Stański, *Zarys historii ruchu ludowego*, t. 1, 1864-1918, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1963, s. 152-153; szerzej: Arkadiusz Indraszczyk, *Polski ruch ludowy wobec integracji europejskiej*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Warszawa-Siedlce 2014, s. 64-67.

5 Wilhelm Feldman, *Dzieje polskiej myśli politycznej 1864-1914*, Instytut Badania Najnowszej Historii Polski, Warszawa 1933, s. 257.

PSL „Wyzwolenie” i Chłopskie Stronnictwo Radykalne, znajdujące się na lewym biegunie geografii politycznej II Rzeczypospolitej, przeciwnie były rozbiciu Rosji Radzieckiej i dlatego dążyły do idei federacji Europy, realizowanej na drodze pokojowej.

W programie „Piasta” z czerwca 1919 roku podkreślano: „(...) co do narodów ościennych, PSL, uznając w całej pełni prawo samostanowienia narodów, dążyć będzie do unii lub federacji z sąsiadami, bratnimi narodami dla wspólnej pracy nad utrwaleniem własnej oraz ich niepodległości i rozwoju”⁶. Związek Chłopski, powstały w 1924 roku na bazie PSL-Lewicy, w swoim programie mówił o spełnieniu jagiellońskiej unii z najbliższymi republikami dla obrony przed imperializmem niemieckim czy rosyjskim.

W programie PSL „Wyzwolenie” z 1925 roku znalazły się już nowe akcenty dotyczące integracji, realizowanej poprzez działalność młodzieżowych i ludowych organizacji chłopskich w Europie⁷.

Upodmiotowienie organizacji chłopskich i sprawowanie przez partie ludowe funkcji kierowniczej we władzach państw Europy Środkowej miało swój największy wymiar w latach dwudziestych. Ich inicjatywy polityczne zmierzały do stworzenia płaszczyzny współpracy, a w przyszłości do zapoczątkowania procesu integracji Polski z Europą. Idee te przyjęły kształt organizacyjny na arenie europejskiej.

W 1921 roku utworzono w Pradze Międzynarodowe Biuro Agrarne, z którego inicjatywy na zjeździe w roku 1928 powstała pierwsza międzynarodowa organizacja chłopska, oparta na doktrynie agraryzmu, tzw. Zielona Międzynarodówka. Akces do niej zgłosiły PSL „Piast”, PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwo Chłopskie. Schyłek lat dwudziestych był okresem największych sukcesów organizacyjnych Biura. Członkami Zielonej Międzynarodówki były wówczas: 1. Bułgarski Ludowy Związek Chłopski, 2. Partia Estońska Rolników, 3. Fińska Partia Chłopska, 4. Związek Rolników Niderlandów (*Plattelandsbond*), 5. Rumuńska Narodowa Partia Chłopska, 6. Republikańska Partia Rolnego i Małorolnego Ludu, 7. Związek Rolników (*Bund der Landwirte*) w Czechosłowacji, 8. Serbska Partia Chłopska, 9. Chorwacka Partia Chłopska, 10. Słoweńska Partia Chłopska, 11. Związek Rolników Austrii, 12. Francuska Agrarna Partia Chłopska, 13. Litewska Partia Chłopska, 14. PSL „Piast”, 15. Berneńska Partia Chłopska i Mieszczkańska, 16. Litewski Związek Chłopski, 17. Niemiecka Partia Chłopska.

W 1924 roku w Lublianie powstał Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej. Kierowali nim Polacy – Zygmunt Załęski i Bolesław Babski. Sygnatariuszami dokumentu inicjującego ten Związek były organizacje młodzieży wiejskiej z Jugosławii, Serbo-Łużyc, Białorusi, Rosji, Ukrainy. Polskę reprezentował CZMW „Siew”, a później ZMW RP „Wici”⁸.

Z inspiracji Międzynarodówki Komunistycznej w 1923 roku powołana została Międzynarodówka Chłopska. Inicjatorem zwołania Międzynarodowego Kongresu Chłopskiego był Tomasz Dąbal – działacz polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego. Międzynarodówka Chłopska (MCh) zrzeszała pięćdziesiąt dwie organizacje chłopskie – europejskie i pozaeuropejskie. Jej organem wykonawczym była Międzynarodowa Rada Chłopska. MCh miała siedzibę w Moskwie, zakładała przede wszystkim cele klasowe.

6 Program Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, czerwiec 1919, Warszawa; Stanisław Lato, Witold Stankiewicz, *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969, s. 164.

7 S. Kowalczyk, J. Kowal, W. Stankiewicz, M. Stański, *Zarys historii...*, op. cit., s. 216.

8 Jan Lis, *Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej. Zarys działalności*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1968, nr 10, s. 318-319.

Głównym teoretykiem i orędownikiem współdziałania partii chłopskich w Europie i tworzenia federacji państwowych był Jan Dąbski, przywódca Stronnictwa Chłopskiego. W 1926 roku wystąpił on z koncepcją przedstawiającą potrzebę powołania międzynarodowego zrzeszenia chłopów. Wskazywał, iż ponadnarodowe porozumienia mają masoni, partie liberalne, burżuazyjne i ruch robotniczy. Dzięki nim mogą osiągać wytyczone cele w skali Europy. Uważał, iż należy wszystkim tym międzynarodowym porozumieniom przeciwstawić Międzynarodówkę Chłopską, opartą na zasadach europejskiej ludowej republiki i ludowego rządu⁹.

Stronnictwo Chłopskie domagało się więc powołania Związku Państw Europejskich, nazwanych Stanami Zjednoczonymi Europy. Taki związek w przyszłości stanowić miał skuteczny równoważnik dla wzrastającej potęgi amerykańskiej.

Koncepcja ta została rozwinięta w programie przyjętym przez Stronnictwo Chłopskie na Kongresie w czerwcu 1927 roku. W uchwale pisano: „Jesteśmy za powszechnym pokojem i powszechnym wszystkich państw rozbrojeniem. Dążymy do federacji państw i narodów na zasadzie: wolni z wolnymi, równi z równymi”¹⁰.

Ideę federacji „Wolni z wolnymi, równi z równymi” przed drugą wojną światową i po niej przejęła chłopska Zielona Międzynarodówka. Idea współpracy rolników Europy została rozwinięta w Polsce przez PSL „Piast” w 1926 roku, a jej zapis znalazł odbicie na płaszczyźnie programowej połączonego w roku 1931 ruchu ludowego, w utworzonym Stronnictwie Ludowym. W jego programie stwierdzano, że zamiłowanie do pokoju jest właściwe rolnikom wszystkich narodów, że są oni naturalnymi przeciwnikami wszelkich rewolucyjnych, rozkładowych dążeń zagrażających cywilizacji oraz europejskiemu porządkowi społecznemu i gospodarczemu. Zapowiedziano, że Stronnictwo Ludowe dążyć będzie do porozumienia i współpracy z rolnikami innych państw i narodów w interesie pokoju i ładu międzynarodowego oraz podniesienia wytwórczości, a tym samym gospodarczej odbudowy świata¹¹.

Koncepcje te zostały rozwinięte przez Jerzego Kuncewicza, jednego z głównych ideologów ruchu ludowego lat trzydziestych. W pismach teoretycznych, a zwłaszcza w dziele *Republika Globu* podkreślał on, że Polska powinna sprzyjać temu, by drogą powolnego powiązania się państw zbliżonych, o uzupełniających się interesach gospodarczych i politycznych, powstawały bloki federacyjne, które przez dalszą współpracę doprowadzą do solidaryzowania interesów ludzkości. Państwa leżące między morzami: Bałtyckim, Czarnym i Śródziemnym, oraz graniczące z Rosją i Niemcami powinny uformować Związek, który łącznie z innymi, podobnymi blokami byłby zaczątkiem federacji ponadeuropejskiej¹².

9 Stanisław Giza, *Jan Dąbski. Całe życie dla ludu*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1979, s. 170-173; Jan Dąbski, *Ideologia chłopska*, nakładem Stronnictwa Chłopskiego, Warszawa 1929, s. 20-21; Alicja Więzikowa, *Stronnictwo Chłopskie 1926-1931*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1963.

10 Program Stronnictwa Chłopskiego, Warszawa, czerwiec 1927; S. Lato, W. Stankiewicz, *Programy...*, op. cit., s. 282; A. Indraszczyk, *Polski ruch ludowy...*, op. cit., s. 89-97.

11 S. Lato, W. Stankiewicz, *Programy...*, op. cit., s. 308.

12 Jerzy Kuncewicz, *Ludowiec, polityk, publicysta. Materiały z konferencji zorganizowanej w Kazimierzu Dolnym w dniach 4-5 grudnia 1992 r.*, do druku przygotował Edward Balawejder, Fundacja Kuncewiczów, Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne, Kazimierz Dolny 1993, s. 31-60.

W latach dwudziestych dość częste były kontakty między partiami wchodzącymi w skład Międzynarodowego Biura Agrarnego (MBA). Wykorzystywano okazje, jakie stanowiły zjazdy i kongresy partii, wystawy rolnicze, a nawet uroczystości państwowe. W dniach od 7 do 8 grudnia 1924 roku w odbywającym się w Warszawie Kongresie PSL „Piast” brała udział delegacja Republikańskiej Partii Rolnego i Małorolnego Ludu na czele z Milanem Hodżą. W dniu 17 maja 1925 roku przybyła z kolei do Pragi delegacja PSL „Piast” z okazji otwarcia wystawy rolniczej. W jej skład wchodził: Wincenty Witos, dr Władysław Kiernik, Aleksander Niedbalski, Józef Bednarczyk i Jan Nawrocki. Na dworcu kolejowym uroczystie witali przybyłych członkowie partijni i państwowi. Delegacja polska brała udział w zjeździe czesko-słowackiej spółdzielczości rolniczej, młodzieży ludowej, zwiedziła wystawę rolniczą, została przyjęta przez prezydenta Republiki Tomasza Masaryka i zaproszona do Międzynarodowego Biura Agrarnego¹³.

W czasie pobytu w Polsce pod koniec 1920 roku premier rządu Bułgarii i przywódca Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego wysuwał myśl ściślejszej współpracy obu partii na arenie międzynarodowej. W realizacji tych zamierzeń partii chłopskich decydująca rola przypadła w udziale agrariuszom czeskim i ich przywódcy Antoninowi Švehli. Przyczyniły się do tego niewątpliwie wpływy tej partii, jej rola w kształtowaniu ideologii tego ruchu oraz fakt, że A. Švehla piastował bardzo odpowiedzialne stanowisko w aparacie państwowym. Będąc prezesem Rady Ministrów w latach 1920–1926 mógł podejmować decyzje ułatwiające powołanie w 1921 roku Międzynarodowego Biura Agrarnego i udzielać mu skutecznej pomocy w pierwszych poczynaniach organizacyjnych, oddając do jego dyspozycji biuro własnej partii. Od tego czasu Praga stała się Mekką Zielonej Międzynarodówki. A. Švehla był prawdopodobnie także autorem pierwszej odezwy napisanej w związku z przygotowaniem do powołania MBA. Od chwili jego utworzenia aż do 1927 roku Biuro nie prowadziło szerszej działalności politycznej. Ograniczało się głównie do wydawania co kwartał własnego biuletynu¹⁴. Wieloletnim sekretarzem Biura był były członek rządu czechosłowackiego – Karel Mecer. Agrariusze czescy starali się wpływać na kształt stosunków państwowych między poszczególnymi członkami Biura, np. między Jugosławią a Bułgarią, Polską a Czechosłowacją oraz innymi państwami.

Jednym z orędowników integracji europejskiej w ruchu ludowym był ks. płk Józef Panaś. Był on zwolennikiem bloku słowiańskiego. Docelowo miało nastąpić utworzenie Stanów Zjednoczonych Słowian Europy Środkowej i Południowej. Związek ten miał być sprzymierzony z konieczności ze Związkiem Radzieckim i państwem romańskim. Taki układ sił gwarantował bezpieczeństwo dla państw słowiańskich przed groźbą imperializmu niemieckiego. Wskazując na solidarność chłopską i wspólne interesy, Polacy, Czechosłowacy, Jugosłowianie powinni budować „Zjednoczone Stany Słowiańskie” jako blok obronny, mający znaczenie polityczne i militarne w obliczu przyszłej konfrontacji z Niemcami i gospodarczej rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki¹⁵.

13 „Piast” 1925, nr 22 [z dnia 31 maja].

14 Zygmunt Hemmerling, *Ruch ludowy w Polsce, Bułgarii, Czechosłowacji 1893-1930*, LSW, Warszawa 1987, s. 415-416.

15 A. Indraszczyk, *Polski ruch ludowy...*, op. cit., s. 84-87; Sylwester Fertacz, *Polska myśl słowiańska w okresie drugiej wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000, s. 40; Józef Panaś, *Nasz wspólny sąsiad – wspólne niebezpieczeństwo i wspólne troski*, „Gazeta Grudziądzka” 1934, nr 6 [z dnia 16 stycznia].

Partie ruchu ludowego miały w procesie integracji Europy wspierać wspomniany wcześniej Słowiński Związek Młodzieży Wiejskiej. W jego statucie znalazł się skonkretyzowany wyraz dążenia ówczesnych teoretyków i polityków chłopskich do utworzenia w Europie Środkowej i Południowej płaszczyzny jednolitego działania chłopów i stronnictw chłopskich, mającego w konsekwencji doprowadzić do zbudowania bloku państw, kierowanego przez partie chłopskie według nowych zasad, opartych na ideologii agraryzmu.

Lata trzydzieste zasadniczo wpłynęły na dalsze kształtowanie się myśli programowej ruchu ludowego w kierunku europejskiej integracji. W tym czasie chłopci znaleźli się na peryferiach życia politycznego, a kryzys gospodarczy doprowadził do nędzy wsi. Pauperyzacja chłopów i negacja władzy państwowej skłaniały ich ku myśli o własnym udziale w polityce, ale także do sięgania po inne argumenty, aż po protesty strajkowe.

Przegrana kampania wrześniowa była klęską sanacji – głównego oponenta ruchu ludowego. Stąd w czasie wojny i okupacji ludowcy dążyli do realizacji swoich wolnościowych ideałów. Jako główna siła państwa podziemnego kształtowali rządy polskie na emigracji, a niekiedy kierowali nimi. Przejmowali też władzę w jego krajowych agendach. Zarówno w Londynie, jak i w okupowanym kraju pozytywnie odnosili się do koncepcji Federacji Środkoeuropejskiej oraz prowadzonych rozmów polsko-czeskich i polsko-litewskich. W Deklaracji Ideowo-Programowej SL „Roch” z 1943 roku pisano, że „jednym z głównych ośrodków tej współpracy będzie federacja chłopskich narodów środkowej Europy”¹⁶.

W programie z 1946 roku opozycyjne wobec komunistów Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) wypowiedziało się jednoznacznie przeciwko podziałowi Europy na strefę wpływów sowieckich i zachodnich, uznając to za uwłaczające godności narodów. PSL było przeciwne zimnowojennym blokom państwowym, postrzeganym jako zarzewie kolejnej wojny. Widziało potrzebę zjednoczenia narodów europejskich¹⁷. Poglądy te wyrażane były przez przywódcę PSL i premiera – Stanisława Mikołajczyka na międzynarodowym forum, a szczególnie po wyjeździe z Polski w 1947 roku na emigrację. Utworzone tam z jego inicjatywy Porozumienie Stronnictw Demokratycznych w deklaracji programowej z 15 listopada 1948 stwierdzało: „Polska, zgodnie ze swą tradycją dziejową i wierna hasłu »wolni z wolnymi, równi z równymi«, winna wziąć udział w organizowaniu się wolnych ludowców Europy na zasadach federacyjnych. W ramach tej organizacji europejskiej uwzględnione być powinny naturalne dążenia polityczne i gospodarcze, wymagające tworzenia porozumień regionalnych. W celu realizowania tych idei demokracja polska winna brać udział w pokrewnych zrzeszeniach międzynarodowych”¹⁸.

21 października 1947 roku Stanisław Mikołajczyk potajemnie wyjechał z kraju. Prasa zachodnia zapisała długie szpalty na temat ucieczki Mikołajczyka, traktując ją jako wydarzenie o przełomowym znaczeniu politycznym. Z udanej ucieczki cieszyli się nie tylko agrariusze polscy, ale i innych krajów środkowo-wschodniej Europy, jak Ferenc Nagy (Węgry), G. M. Dymitrow (Bułgaria), Milan Gawriłowic i Vladko Macek (Jugosławia). Intuicyjnie

16 S. Lato, W. Stankiewicz, *Programy...*, op. cit., s. 332.

17 Ibidem, s. 377.

18 Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (AZHRL), *Program Porozumienia Stronnictw Demokratycznych*; Archiwum PSL na uchodźstwie, *Polski ruch ludowy na emigracji (1944-1954), dokumenty i materiały*, cz. I, nota wydawnicza, wprowadzenie, oprac. i wybór Romuald Turkowski, słowo wstępne Stefan Józef Pastuszka, Wyższa Szkoła Umiejętności Zawodowych, Pińczów 2005, s. 179.

wyczuwali oni już wcześniej, że podzieli ich los, byli ze sobą w kontakcie i snuli plany wskrzeszenia przedwojennej Zielonej Międzynarodówki. W ich mniemaniu Mikołajczyk, nie tylko jako przywódca wielkiego stronnictwa, lecz również jako polityk dobrze znany w świecie, był najlepszym kandydatem na stanowisko prezesa planowanej międzynarodowej organizacji¹⁹.

Po długich naradach przywódców postanowiono zwołać specjalny Kongres delegatów wolnych organizacji ludowych istniejących na Zachodzie w dniach 24–27 maja 1948 roku w Waszyngtonie. Kongres powołał do życia Międzynarodową Unię Chłopską (MUCH). Wybrano Naczelny Komitet Wykonawczy i uchwalono zasady ogólne działania tej organizacji w świecie²⁰.

Emigracyjne PSL było członkiem Międzynarodowej Unii Chłopskiej, a Stanisław Mikołajczyk jej prezesem w latach 1948–1966. MUCH skupiała agrarystyczne środowisko dwunastu partii z państw środkowej Europy, w których władzę sprawowali komuniści. Mikołajczyk uważał, iż podtrzymywanie kontaktów między partiami chłopskimi jest ważne z punktu widzenia przyszłego ułożenia stosunków między tymi państwami i narodami po upadku komunizmu. Uważał, że świat epoki pojałtańskiej jest światem pełnym ograniczeń i sztucznych podziałów, a na wschód od żelaznej kurtyny także pełnym cierpień i prześladowań, stąd jest nietrwały. Jest to przy tym świat o wyraźnie zaznaczonych regułach gry, świat o wyraźnie rozdzielonych kompetencjach mocarstw, podzielonych środków na określone cele²¹.

Ruch ludowy w kraju po 1949 roku został ograniczony politycznie, nie artykułował własnych poglądów w polityce zagranicznej. Główną wykładnią tej polityki była przyjaźń i współpraca kulturalna, naukowa i gospodarcza ze Związkiem Radzieckim i krajami socjalistycznymi. Na spotkaniach i konferencjach przedstawiciele partii chłopskich z Europy zachodniej mówili o konkretnych problemach ekonomicznych, a przedstawiciele partii ludowych z krajów socjalistycznych o wielkiej polityce. Odwoływano się na tych konferencjach dosyć często do „Aktu końcowego KBWE w Helsinkach”. W duchu Helsinek wypowiediano się także na kolejnych kongresach ZSL po 1970 roku.

Sytuacja zmieniła się po roku 1989, gdy myśl polityczna ruchu ludowego – PSL została uwolniona ze wszystkich zależności i zaczęła programowo rozwijać się w kierunku neoagrarizmu. Inny wymiar przybrały także kontakty z partiami centrowymi i ludowymi w Europie. PSL jako ruch centrolewicowy, szanując zasadę równości i sprawiedliwości, włączył do swojego programu projekt europejskiej „Karty Socjalnej”. W dniach od 6 do 10 września 1992 roku PSL był gospodarzem międzynarodowej konferencji partii centrowych z Europy oraz Grupy „Tęcza” Parlamentu Europejskiego. Do udziału w konferencji zaproszono czterdzieści partii chłopskich, centrowych i demokratycznych z trzydziestu pięciu państw. Spotkanie zakończyło się utworzeniem Międzynarodowej

19 Tadeusz Cieplak, *Stanisław Mikołajczyk na czele Międzynarodowej Unii Chłopskiej 1948-1966*, s. 4-5 (maszynopis w zbiorach Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego)

20 „Jutro Polski” 1948, nr 11 [z dnia 12 lipca], s. 2; *Statut i program MUCH*, [w:] *Wolni z wolnymi, równi z równymi*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2002, nr 18, s. 73-76.

21 Janusz Gmitruk, Dorota Pasiak, *Działalność Stanisława Mikołajczyka po 1947 r.*, „Biuletyn Klubu Parlamentarnego PSL” 1994.

Sieci dla Partii Centrowych. Przyjęto też deklarację programową, zmierzającą do integracji partii chłopskich w Europie²².

W polityce zagranicznej rząd kierowany przez Waldemara Pawlaka kontynuował poprzednie inicjatywy, mające wprowadzić Polskę do NATO i Unii Europejskiej oraz podtrzymywać zbliżenie z Francją i Niemcami, a także z sąsiadami południowymi. Premier Pawlak podpisał 2 lutego 1994 roku w kwaterze NATO w Brukseli akces Polski dla programu „partnerstwa dla pokoju”, a 8 kwietnia 1994 minister Andrzej Olechowski zgłosił w Atenach formalny wniosek o przyjęcie Polski do Unii Europejskiej²³.

Ludowcy metodycznie przystąpili do opracowania realnego i zgodnego z interesami Polski – nie tylko politycznymi, ale także gospodarczymi i społecznymi – stanowiska wejścia do Unii Europejskiej. W 1998 roku Stronnictwo zorganizowało Narodowe Forum Integracji Europejskiej. Struktura ta miała być otwarta dla wszystkich zainteresowanych opcji politycznych, form dyskusji nad integracją europejską. Odbłyły się trzy posiedzenia tego forum: pierwsze – 7 kwietnia 1998, drugie – 23 czerwca 1998, trzecie – 9 grudnia 1998 roku. W przemówieniu inauguracyjnym Jarosław Kalinowski – prezes PSL stwierdził, że integracja europejska „jest procesem historycznym, zmierzającym do utworzenia nowej Europy opartej na jedności gospodarczej, jednolitym rynku i jedności politycznej, a pośrednio również wspólnej polityce obronnej²⁴”.

Adam Struzik precyzyjnie wyartykułował stanowisko członka PSL w słowach: „Chcemy naszego członkostwa w Unii Europejskiej – chcemy modernizacji Polski, chcemy awansu cywilizacyjnego, chcemy dorównać do naszych dużo lepiej rozwiniętych sąsiadów. Ale chcemy również zachować nie tylko tożsamość (...), ale również możliwość rozwoju społecznego²⁵”.

Do rangi symbolu urosła uroczystość sprowadzenia do Polski prochów premiera Stanisława Mikołajczyka. W dniach 1–4 czerwca 2000 roku w Waszyngtonie, Warszawie i Poznaniu odbyły się uroczystości pogrzebowe Stanisława Mikołajczyka i jego żony Cecylii. Ich prochy spoczęły w specjalnym grobowcu na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu Św. Wojciecha w Poznaniu²⁶.

Jesienią 2002 roku w Kopenhadze toczyły się negocjacje w sprawach rolnictwa i wsi przed przyjęciem członkostwa Polski w Unii Europejskiej. W sprawach tych chodziło o dochody rolników – zwiększenie ich w porównaniu do dochodów rolników europejskich (unijnych). Bez nadziei poprawy sytuacji dochodowej w rolnictwie nie można było przekonać rolników do pozytywnego głosowania w referendum akcesyjnym.

22 Zenon Kaczyński, Paweł Popiel, Anna Przybylska, *Kalendarium Historii Polskiego Ruchu Ludowego*, Zakład Historii Ruchu Ludowego, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2008, s. 282; Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego [AZHRL], sygn. 28, *Międzynarodowe Spotkanie Partii i Organizacji Chłopskich*.

23 AZHRL, Sprawozdanie NKW PSL za okres XII 1992 – II 1995; Alicja Więzikowa, *Burzliwe lata. Wydarzenia społeczno-polityczne w Polsce w latach 1970-1995 w zapisach dziennika*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 1998.

24 *Narodowe Forum Integracji Europejskiej. Pierwsze posiedzenie. Warszawa 7 kwietnia 1998 r. Materiały*, pod red. Jana Borkowskiego i Andrzeja Budzyńskiego, nakł. Wydziału Organizacyjno-Informacyjnego Naczelnego Komitetu Wykonawczego Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 1998, s. 3-5.

25 Ibidem, s. 23.

26 Janusz Gmitruk, *Stanisław Mikołajczyk. Trudny powrót*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2012, s. 13.

Komisja Europejska zaproponowała 25 procent dopłat dla nowych członków przy dziesięcioletnim okresie dochodzenia do pełnej płatności. Rząd Leszka Millera i prezydent Aleksander Kwaśniewski gotowi byli przyjąć z wdzięcznością te 25 procent twierdząc, że to więcej niż nic.

13 grudnia 2002 roku w Kopenhadze, dzięki zdecydowanej postawie Jarosława Kalinowskiego wspieranego przez Radę Naczelną PSL, wynegocjowane zostały dopłaty bezpośrednie dla rolników, wynoszące formalnie 55, 60, 65 procent w kolejnych latach z własnego budżetu.

W dniach 7 i 8 czerwca odbyło się referendum w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. PSL udzieliło poparcia tej idei, za którą głosowało 77,45 procent Polaków.

W kampanii wyborczej Stronnictwa uczestniczyło bardzo aktywnie Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne, promując ludowych kandydatów na posłów. Wiele spotkań odbyło się w uczelni LTN-K – Wszechnicy Świętokrzyskiej w Kielcach.

W wyborach do Parlamentu Europejskiego 13 czerwca 2004 r. PSL otrzymało 6,34 procent głosów i uzyskało cztery mandaty²⁷.

23 października 2004 roku, podczas drugiej części VIII Kongresu PSL, przyjęto nowy program społeczno-gospodarczy PSL i deklarację programową. „Wizja, misja i priorytety programowe PSL” nakreślały czterdzieści cztery priorytety, które zgromadzono w jedenastu blokach programowych: 1. Polska w świecie, 2. Polska w Unii Europejskiej, 3. Państwo i prawo, 4. Samorząd terytorialny, 5. Bezpieczeństwo socjalne i osobiste, 6. Gospodarka i praca, 7. Wieś i rolnictwo (spółdzielczość, ekorozwój), 8. Środowisko naturalne (zdrowa żywność), 9. Edukacja, 10. Wymiar sprawiedliwości, 11. Kultura²⁸.

Obok programu przyjęta została koncepcja centroprawicowego porozumienia pod nazwą „Zgoda”. W dniu 20 grudnia 2004 roku, z inicjatywy europarlamentarzystów z ruchu ludowego przy współpracy Zakładu Historii Ruchu Ludowego, zorganizowana została konferencja pt. „Ewolucja partii ludowych i agrarnych w kierunku partii chadeckich w Europie”, na której dyskutowano nad nową nazwą i nowym modelem PSL – jako partii ludowej o charakterze centroprawicowym.

W tym czasie zdecydowanie zarysował się wpływ europarlamentarzystów PSL na kształtowanie modelu Stronnictwa – jako partii chadeckiej. PSL miało otworzyć się na centroprawicę i z nią budować przyszłość Polski. Nowa struktura miała przyjąć nazwę „Partia centrum” i opierać się na porozumieniu wyborczym „Zgoda” o centroprawicowej strukturze i ideologii.

Zmiana nazwy Stronnictwa, jego logo, tradycji i programu były nie do przyjęcia dla większości członków Rady Naczelnej. Doprowadziło to do zmian w Stronnictwie i wyboru nowych władz. Prezesem PSL został wybrany Waldemar Pawlak. Rada Naczelna podjęła uchwałę, iż PSL pójdzie do wyborów samodzielnie²⁹.

²⁷ Janusz Gmitruk, *W jedności siła. 120 lat polskiego ruchu ludowego*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2015, s. 93, 97.

²⁸ *Wizja, misja i priorytety programowe PSL. Dokumenty Programowe*, Warszawa 2004.

²⁹ AZHRL, stenogram z obrad Rady Naczelnej PSL 2005 [z dnia 29 stycznia].

Wiadomość, która napłynęła z Brukseli 13 grudnia 2005 roku, zdestabilizowała spokój polityczny w Stronnictwie. Posłowie PSL do Parlamentu Europejskiego – Zdzisław Kuźmiuk, Zdzisław Podkański i Janusz Wojciechowski – wystąpili z frakcji Europejskiej Partii Ludowej EPP-EP i wstąpili do Unii na rzecz Narodów Europy (UEN). We frakcji Europejskiej Partii Ludowej pozostał tylko Czesław Siekierski.

Zmiana frakcji doprowadziła do usunięcia z PSL europosłów, którzy w marcu 2006 roku zarejestrowali w sądzie w Lublinie nową partię polityczną – Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast”. Rozłam w PSL był sukcesem politycznym PiS, które próbowało zbudować własne chłopskie stronnictwo³⁰.

Rozszerzenie Unii Europejskiej z piętnastu do dwudziestu pięciu państw członkowskich przyjęte zostało przez ludowców za niezwykle ważny etap procesu integracji. Istotnymi czynnikami integrującymi państwa Unii na zasadzie więzi wspólności miały być:

- 1) więź tworzona przez system wspólnych wartości;
- 2) więź oparta na wspólnych przekonaniach i postawach;
- 3) więź wynikająca ze wspólnych celów i zasad ich osiągnięcia;
- 4) więź tworzona przez wspólne normy prawne i instytucyjne³¹.

W 2007 roku w Deklaracji programowej, uchwalonej na IX Nadzwyczajnym Kongresie PSL, przynależność do UE i NATO uznano za największe osiągnięcie transformacji ustrojowej Polski.

Jarosław Kalinowski nazwał wejście Polski do UE „kamieniem milowym”, stanowiącym wielki potencjał zarówno dla Polski, jak i Unii³².

Stronnictwo aktywnie uczestniczyło 29 kwietnia 2009 roku w obradach XVIII Kongresu Europejskiej Partii Ludowej, na który przybyło trzy tysiące delegatów, dziewiętnastu premierów rządów państw europejskich, ponadto czterdziestu liderów partii politycznych. Kongres ten przyjął manifest wyborczy, odwołujący się do europejskich korzeni cywilizacji chrześcijańskich i podkreślający znaczenie wolności, odpowiedzialności oraz godności istoty ludzkiej.

W miesiąc później, 28 maja 2009 roku obradował w Warszawie Kongres Gospodarczy, zorganizowany przez PSL. Uczestniczyło w nim prawie dwa tysiące reprezentantów przedsiębiorstw, handlowców, spółdzielców, przedstawicieli samorządu terytorialnego i rolniczego. Debaty poświęcone były sytuacji gospodarczej Polski w kontekście funkcjonowania w Unii Europejskiej³³.

Jaka więc jest rola samorządu terytorialnego w funkcjonowaniu i stabilizacji Unii Europejskiej? Możemy prześledzić to na podstawie Mazowsza. Na początek ogólnie o samorządzie.

30 J. Gmitruk, *W jedności siła...*, op. cit., s. 100.

31 A. Indraszczyk, *Polski ruch ludowy...*, op. cit., s. 347.

32 *Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego*, Warszawa 2007 [z dnia 15 kwietnia].

33 J. Gmitruk, *W jedności siła...*, op. cit., s. 11.

Samorząd terytorialny – nazywany też powszechnym – jest podstawowym i najważniejszym przykładem samorządu, głównym przejawem realizacji idei samorządowej. Zgodnie z przepisami przynależność do niego jest dla mieszkańców obowiązkowa i automatyczna, nie można zrzec się członkostwa, zostać go pozbawionym nawet w wypadkach całkowitej bierności czy okazywanej wręcz niechęci. Spełnia wiele funkcji odgrywających zasadniczą i wszechstronną rolę dla jednostek, społeczeństwa i państwa. Wiele norm prawnych sytuuje go na czele instytucji działających w państwie poza jego władzami naczelnymi – ustawodawczymi (parlament), wykonawczymi (rządem) i sądowniczymi. Posiada też wszechogarniający zasięg i jest najbardziej spośród wszystkich form samorządu powiązany z aparatem państwowym, stanowiąc integralną część lokalnej administracji publicznej.

Jednym z fundamentów, na którym zbudowano program przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, był samorząd.

Polityczny ruch chłopski, którego głównym reprezentantem jest obecnie Polskie Stronnictwo Ludowe, jest dzieckiem polskiej demokracji. W Polsce najlepiej rozwiniętą programową i praktyczną wizję społeczeństwa samorządowego określiło Polskie Stronnictwo Ludowe³⁴.

Jednym z polskich regionów zajmujących czołowe miejsce w rozwoju Unii Europejskiej jest województwo mazowieckie.

Od grudnia 2001 roku funkcję Marszałka Województwa Mazowieckiego pełni nieprzerwanie Adam Struzik – działacz i polityk ruchu ludowego o ogromnym doświadczeniu w działalności parlamentarnej (był senatorem RP w latach 1991–2003, II, III i IV kadencji; w latach 1993–1997 był marszałkiem Senatu RP).

Marszałek Adam Struzik ma piękną kartę działalności samorządowej. W latach 1984–1988 radny gminy Nowy Duninów, a od 1988 roku radny Miasta i Gminy Gąbin. W okresie 1994–1998 delegat do Sejmiku Samorządu Województwa Płockiego i do krajowego Sejmiku Samorządu Terytorialnego, przewodniczący Prezydium Krajowego Sejmiku Samorządu Terytorialnego. Od 1998 roku radny Województwa Mazowieckiego. Przewodniczący Komisji Zdrowia i Kultury Fizycznej I kadencji Sejmiku Województwa Mazowieckiego.

W 2007 roku objął funkcję wiceprezesa Związku Województw RP. Od chwili wstąpienia Polski do Unii Europejskiej jest członkiem Komitetu Regionów, a w 2010 roku został powołany w skład jego prezydium. Uczestniczy w pracach Komisji Polityki Spójności Terytorialnej i Budżetu Unii Europejskiej, Komisji Środowiska, Zmiany Klimatu i Energii oraz Wspólnoty Komitetów Konsultacyjnych i grup robotniczych, m.in. Zdrowia i Brexitu.

Marszałek czynnie zaangażowany jest w życie społeczno-kulturalne Mazowsza i Polski. Jest wiceprezesa Naczelnego Komitetu Wykonawczego Polskiego Stronnictwa Ludowego i prezesem największej organizacji Stronnictwa na Mazowszu. Animator współpracy kulturalnej, naukowej i biznesowej w województwie mazowieckim. Inicjator projektów i programów związanych m.in.: ze zwiększeniem innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu, e-rozwojem, bezpieczeństwem służącym ochronie i upowszechnieniu dziedzictwa kulturowego. Aktywnie i z sukcesem ubiegał się o naprawę systemu korekcyjno-wyrównawczego, tzw. Janosikowego, stoczył batalię o podział statystyczny województwa. Pod jego przewodnictwem Mazowsze stało się jednym z najlepiej rozwijających się regionów.

34 *Deklaracja wyborcza PSL*, Warszawa, sierpień 2005, s. 13.

W wyborach do sejmiku województwa w 2018 roku otrzymał rekordowe poparcie na Mazowszu, ale też w skali całego kraju – oddało na niego swój głos aż 76 971 osób. Za swoją działalność Adam Struzik został wyróżniony wieloma odznaczeniami polskimi i zagranicznymi. Ale najważniejsze są te przyznane przez środowisko samorządowe, m.in.: tytuł „Najbardziej Podziwiany marszałek Województwa”, „Człowiek Polskiego Samorządu”. Jest także laureatem konkursu „Człowiek Roku – Przyjaciel Kolei” w kategorii Samorządowiec Roku, wyróżnionym za wspieranie rozwoju mazowieckich kolei.

Dwukrotnie wybrany (w 2016 i 2018 roku) na najlepszego marszałka w ogólnopolskim plebiscycie organizowanym przez serwis Portalsamorzadowy.pl. Obrońca polskiej demokracji samorządowej. Honorowy obywatel wielu mazowieckich miast i gmin³⁵.

26 maja 2019 roku odbyły się kolejne wybory do Parlamentu Europejskiego. PSL włączyło się w skład bloku wyborczego Koalicji Europejskiej. Mimo że w kampanii przedwyborczej PiS ostro atakował ludowców, uzyskali oni w głosowaniu trzy mandaty europosłów. Wybrani zostali: Jarosław Kalinowski, Krzysztof Hetman i Adam Jarubas.

W kolejnych wyborach samorządowych 7 kwietnia 2024 roku koalicja Trzecia Droga (PSL i Polska 2050) uzyskała wynik 14,25 procent. Radni PSL z Trzeciej Drogi uzyskali w Sejmikach Województw pięćdziesiąt osiem mandatów. Marszałek Adam Struzik miał najlepszy wynik w kraju w wyborach samorządowych. Uzyskał 74 814 głosów. W wyborach do Parlamentu Europejskiego 9 czerwca 2024 roku PSL pójdzie w koalicji Trzecia Droga.

dr Janusz Gmitruk

BIBLIOGRAFIA

Archiwa

Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego, Sprawozdanie NKW PSL za okres grudzień 1992 – luty 1995
Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego, Stenogram z obrad Rady Naczelnej PSL, 29.01.2005
Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego *Międzynarodowe Spotkanie Partii i Organizacji Chłopskich*, sygn. 28
Archiwum PSL na uchodźstwie, Program Porozumienia Stronnictw Demokratycznych

Dokumenty programowe

Program Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, czerwiec 1919
Program Stronnictwa Chłopskiego, Warszawa, czerwiec 1927
Wizja, misja i priorytety programowe PSL. Dokumenty Programowe, Warszawa 2004
Stawiamy na normalność – Polska lepszych szans. Deklaracja programowa Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 2007
[z dnia 15 kwietnia]

35 *Samorządowy Kongres Ziemi Radomskiej 2019*, Warszawa 2019, s. 11-14.

Dokumenty publikowane

Stanisław Lato, Witold Stankiewicz, *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969
Polski ruch ludowy na emigracji (1944-1954), dokumenty i materiały, cz. I, nota wydawnicza, wprowadzenie, opr. i wybór Romuald Turkowski, słowo wstępne Stefan Józef Pastuszka, Wyższa Szkoła Umiejętności Zawodowych, Pińczów 2005

Artykuły w czasopismach

„Przyjaciel Ludu” 1894, nr 22 [z dnia 15 listopada]
„Piast” 1925, nr 22 [z dnia 31 maja]
„Jutro Polski” 1948, nr 11 [z dnia 12 lipca]

Opracowania

Tadeusz Cieplak, *Stanisław Mikołajczyk na czele Międzynarodowej Unii Chłopskiej 1948-1966* (maszynopis w zbiorach Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego)

Jan Dąbski, *Ideologia chłopska*, nakładem Stronnictwa Chłopskiego, Warszawa 1929

Deklaracja wyborcza PSL, Warszawa, sierpień 2005

Wilhelm Feldman, *Dzieje polskiej myśli politycznej 1864-1914*, Instytut Badania Najnowszej Historii Polski, Warszawa 1933

Sylwester Fertacz, *Polska myśl słowiańska w okresie drugiej wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000

Stanisław Giza, *Jan Dąbski. Całe życie dla ludu*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1979

Janusz Gmitruk, Dorota Pasiak, *Działalność Stanisława Mikołajczyka po 1947 r.*, [w:] „Biuletyn Klubu Parlamentarnego PSL” z 1994 r.

Janusz Gmitruk, *Stanisław Mikołajczyk. Trudny powrót*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2012

Janusz Gmitruk, *W jedności siła. 120 lat polskiego ruchu ludowego*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2015

Zygmunt Hemmerling, *Ruch ludowy w Polsce, Bułgarii, Czechosłowacji 1893-1930*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1987

Arkadiusz Indraszczyk, *Polski ruch ludowy wobec integracji europejskiej*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Warszawa-Siedlce 2014

Jerzy Kuncewicz, *Ludowiec, polityk, publicysta. Materiały z konferencji zorganizowanej w Kazimierzu Dolnym w dniach 4-5 grudnia 1992 r.*, do druku przygot. Edward Balawejder, Fundacja Kuncewiczów, Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne, Kazimierz Dolny 1993

Zenon Kaczyński, Paweł Popiel, Anna Przybylska, *Kalendarium Historii Polskiego Ruchu Ludowego*, Zakład Historii Ruchu Ludowego, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2008

Stanisław Kowalczyk, Józef Kowal, Witold Stankiewicz, Mieczysław Stański, *Zarys historii ruchu ludowego*, t. 1, 1864-1918, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1963

Jan Lis, *Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej. Zarys działalności*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1961, nr 10

Narodowe Forum Integracji Europejskiej. Pierwsze posiedzenie. Warszawa 7 kwietnia 1998 r. Materiały, pod red. Jana Borkowskiego i Andrzeja Budzyńskiego, nakł. Wydziału Organizacyjno-Informacyjnego Naczelnego Komitetu Wykonawczego Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 1998

Józef Panaś, *Nasz wspólny sąsiad – wspólne niebezpieczeństwo i wspólne troski*, „Gazeta Grudziądzka” 1934, nr 6 [z dnia 16 stycznia]

Stefan Józef Pastuszka, *Karol Lewakowski. Poglądy i działalność społeczno-polityczna*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1980

Samorządowy Kongres Ziemi Radomskiej 2019, Warszawa 2019

Alicja Więzikowa, *Burzliwe lata. Wydarzenia społeczno-polityczne w Polsce w latach 1970-1995 w zapisach dziennika*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 1998

Alicja Więzikowa, *Stronnictwo Chłopskie 1926-1931*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1963

O WYSTAWIE

Wystawę „My Europeanie. Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej” zorganizowało Muzeum Niepodległości w Warszawie we współpracy z Fundacją „Willa Polonia” z Lublina. Autorem wystawy jest dr Jan Sęk – prezes Fundacji, kuratorem Lech Marchlewski, zaś autorem projektu i aranżacji plastycznej Sławomir Powązka. Patronat honorowy objęli: Adam Struzik – Marszałek Województwa Mazowieckiego i Krzysztof Żuk – Prezydent Lublina.

Celem wystawy jest uczczenie 455. rocznicy uchwalenia Unii Lubelskiej z 1569 roku, która przypada w dniu 1 lipca oraz 20. rocznicy przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku, przypadającej 1 maja.

Gwoli wyjaśnienia tytułu wystawy należy nadmienić, że autorem zwrotu „Europeanie” jest polski poeta przełomu renesansu i baroku – Sebastian Fabian Klonowic (1545–1602). Określenie „Europeanie prawi” pojawiło się w 1597 roku w jego wierszu *Pożar wojny tureckiej*.

Druga część tytułu wystawy to z kolei hasło naszego wielkiego rodaka – papieża Jana Pawła II. Eksponowany na wystawie portret (a właściwie szkic do portretu) kardynała Karola Wojtyły (późniejszego papieża Jana Pawła II), gorącego promotora wejścia Polski do UE, jest dziełem Agnieszki Niziurskiej-Sobczyk.

Unia Lubelska z 1569 roku była dla św. Jana Pawła II załącznikiem integracji Europy – unią realną zostały wówczas połączone dwa kraje: Polska i Litwa. Stanowiła dla ówczesnej Europy przykład jedności krajów. Papież wypowiedział się o procesie dążenia Polski do integracji z Europą, m.in. podczas spotkania z Polakami 18 maja 2003 roku na placu św. Piotra w Rzymie. Wtedy to padło z ust papieża historyczne zdanie: „Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej! To jest wielki skrót, ale bardzo wiele się w tym skrótce mieści wielorakiej treści. Polska potrzebuje Europy”.

Jan Paweł II był gorącym zwolennikiem integracji Europy, której powojenny podział uważał za wyjątkowo szkodliwy dla całego kontynentu. Wielokrotnie podkreślał, że Europa powinna oddychać obydwojma płucami – wschodnim i zachodnim. Jednocześnie, po upadku żelaznej kurtyny, wskazywał, że „nie będzie jedności kontynentu, dopóki nie będzie on wspólnotą ducha”.

Papież z Polski o jedności Europy mówił wówczas, gdy nie śniło się to jeszcze żadnemu politykowi na naszym kontynencie. Kiedy w 1979 roku padły w Gnieźnie znamienne słowa o „duchowej jedności chrześcijańskiej Europy”, wówczas podzielonej żelazną kurtyną na dwa wrogie sobie obozy, wielu publicystów uważało, że są to mesjanistyczne rojenia słowiańskiego papieża. Kenneth Woodward, komentując wówczas w „Newsweeku” papieską wizję zjednoczonej Europy, napisał: „Tylko papież-Polak mógł wyśnić sobie takie marzenie”.

Dlatego też na wystawie „My Europeanie. Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej” nie mogło zabraknąć nawiązania do postaci, życia i dzieła św. Jana Pawła II, a wśród eksponatów znajduje się Jego portret.

Na wystawie można zobaczyć również: miniaturę pomnika Unii Lubelskiej, portret króla Zygmunta Augusta, portret patrona Lublina – św. Antoniego, kartusz z herbem I Rzeczypospolitej, drzeworyty z XV wieku, obraz *Apollo tańczący z Muzami*, grafiki z mapami Europy z XVI wieku oraz cykl ośmiu współczesnych rzeźb z brązu pt. „Sybille Europejskiej Solidarności” o nazwach: *Eroica (Bohaterska)*, *Roma*, *Bruksela*, *Cracovia*, *Polonia*, *Europa*, *Misericordia (Miłosierdzie)* i *Spes (Nadzieja)*.

Sylwetki legendarnych wieszczek Sybilli, których przepowiednie pojawiły się w okresie Cesarstwa Rzymskiego, dopełniane były przez mędrców i pisarzy żydowskich oraz chrześcijańskich i wywarły żywotny wpływ na rozwój kultury i duchowości europejskiej.

Prezentowany na wystawie zestaw rzeźb Sybilli, autorstwa krakowskiego artysty Wiesława Domańskiego, nawiązuje do tamtej tradycji, ale też przez kreację nowych postaci Sybilli pragnie skłonić świat odbiorców sztuki do refleksji nad współczesnością i perspektywami rozwoju – przyszłością – naszego kontynentu.

Lech Marchlewski

SEBASTIAN FABIAN KLONOWIC

Urodzony ok. 1545 roku w Sulmierzycach, polski poeta, wykładowca w Akademii Zamojskiej, sympatyk ruchu reformacyjnego. Był synem Jana Klona, dzierżawcy folwarku i młyna nad Orlą. Podpisywał się łacińskim tłumaczeniem nazwiska: Acernus (acer – klon). Studiował w kolegium jezuitów w Kaliszu. Osiedlił się w Lublinie, gdzie ok. 1573 roku rozpoczął karierę urzędniczą w kancelarii miejskiej. W latach 1574–1582 pisarz miejski w Lublinie. W latach 1576–1582 prowadził sądową kancelarię wójta lubelskiego, a w 1583 roku został ławnikiem. W 1580 ożenił się z Agnieszką Wiślicką, córką ławnika i kupca lubelskiego. W 1585 roku otrzymał od Józefa Wereszczyńskiego, biskupa kijowskiego i opata benedyktynów w Sieciechowie, wójtostwo w Psarach. Z inspiracji Jana Zamoyskiego został w roku 1589 kierownikiem szkoły w Zamościu. W 1592 objął urząd wójta Lublina, po dwóch latach burmistrza, a rok później (od 1595) został mianowany dożywotnim rajcą. Całe swe dorosłe życie spędził w kręgu wyznaczonym przez trzy miasta: Lublin, Lwów i Zamość.

Jego twórczość lokuje się na pograniczu dwóch epok literackich – renesansu i baroku. Klonowic zaliczany jest do nurtu poezji mieszczańskiej, nie tylko ze względu na pochodzenie, ale i doświadczenia życiowe oraz krąg poruszanych tematów. Debiutował tłumaczeniem łacińskiego dzieła Klemensa Janickiego *Vitae Regum Polonorum elegiaco carmine descriptae*, wydane w 1576 pod tytułem *Królów i książąt polskich ... zawarcie i opis*.

W 1582 roku Klonowic wydał łaciński poemat moralistyczny *Philtron*. Tytułowe słowo oznacza „napój miłosny”, utwór jednak daleki jest od wątków erotycznych. Skupia się na miłości chrześcijańskiej oraz uczynkach miłosiernych. Z kolei poemat *Roxolania*, wydany w 1584, opisuje Ruś Czerwoną, miasta, wieś, obyczaje ludu, a także niedolę i nędzę chłopów.

Po śmierci Jana Kochanowskiego Klonowic wydał w 1585 roku cykl wierszy zatytułowany *Żale nagrobne na ślachetnie urodzonego pana Jana Kochanowskiego*. Na cykl składa się trzynaście żali, zawierających pożegnanie największego poety swoich czasów oraz całej epoki. W 1595 ukazał się poemat *Flis, to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi*, w którym opisał pracę flisaków. Zawarł też w nim motywy moralistyczne (krytyka zepsucia wynikającego z chciwości oraz z handlu zbożem) oraz alegoryczne (żeglowanie jako metafora ludzkiego życia). *Worek Judaszów* z 1600 roku to poemat prawniczy, opisujący różne rodzaje przestępstw, nieprawości i zbrodni.

W 1597 roku w wierszu Klonowica *Pożar wojny tureckiej* pojawił się zwrot „Europianie prawi”.

Sebastian Fabian Klonowic zmarł 29 sierpnia 1602 roku w szpitalu św. Łazarza w Lublinie.

*Aleś ty, wielki królu, wtenczas o biesiady
mało dbał i owszemeś pilnie szukał rady,
jakobyś przywiódł w jedność dwa wielkie narody,
życząc Litwie i Polscze wiekuistej zgody.
Na co przodkowie twoi, acz grunt założyli,
ale tobie twoją część przedsię zostawili.
Bo co waży pargamin i gęste pieczęci,
przy piśmie zawieszone, jeśli nie masz chęci?
Co tedy prawem inszy, co nas przysięgami
wiązali, ty nas sercem zepni i myślami.
A niechaj już Uniję w skrzyniach nie chowamy,
ale ją w pewny zamek do serca podamy,
gdzie jej ani mól ruszy, ani pleśń dosięże,
ani wiek wszytkokrotny starością dolęże;
ale synom od ojców przez ręce podana
nieogarnione lata przetrwa niestargana.
A przypatrując się ja twej dzielności i tej
chęci, którą masz przeciw Rzeczypospolitej,
mam zupełną nadzieję, że w ten cel uderzysz,
łaski pańskiej wzywając, do którego mierzysz.
Ku czemu droga tobie, królu, tem łatwiejsza,
im rzecz, której podajesz, sama jest ważniejsza.
Bo gdzie ludzie pewniejszy zdrowia i swobody?
Jeno tam, gdzie się mocne zbuntują narody.*

*Miał Niemiec i z Polaka i z Litwina siły,
póki te dwa narody spólnie się trapiły;
ale skoro się zjęły, Niemcom śmiech oddali,
którzy, cudzego pragnąc, swego postradali.
Tymże fortelem i dziś postąpić musimy,
jeśli nieprzyjaciela swego pożyć chcemy,
abowiem przeciw mocy potrzebna jest siła,
a siła co innego, jeno gdzie ich siła?
Przetoż i każdy człowiek ma to z przyrodzenia,
że chciw do towarzystwa i do zgromadzenia;
czym by go był na przodku Bóg nie obwarował,
źleby się był sam dzikim zwierzom odejmował.
Stąd zbory stąd urosły miasta znamienite,
stąd prawa i porządne rzeczypospolite,
nad co, ku zachowaniu ludzkiej społeczności,
nie ma świat nic lepszego z Boskiej opatrności.
Za powodem samego tedy przyrodzenia,
królu zacny, ludzkiego szukaj pomnożenia
a ludzi jednej wiary i pana jednego
przywiedź do związku węzła nieroztargnionego.
Tem nieprzyjacielowi serce masz zepsować,
a Rzeczypospolitej pokój ugruntować
i bezpieczeństwo całe; swemu imieniowi
zjednasz cześć niepodległą żadnemu końcowi.*

*Fragmenty wiersza Jana Kochanowskiego
Proporzec albo hołd pruski, w którym mowa o Unii Lubelskiej*

KATALOG WYSTAWY

1. Mapa ziem I Rzeczypospolitej

2. Flaga I Rzeczypospolitej

3. Flaga Litwy

4. *Tabula Europae* – mapa Europy z XVI wieku, drzeworyt pochodzący z *Kroniki świata* wydanej w Norymberdze w 1493 roku, wykonany w pracowni drzeworytniczej Michaela Wolgemuta

7. Omfalos z brązu (urna z sentencją *unus...mundus*)

Omfalos arkadyjski w postaci stylizowanego kamienia był w greckich Delfach zwornikiem symbolizującym centrum (pępek) świata. Przy nim kapłanki i wieszczki z Pytii przepowiadały przyszłość (w imperium rzymskim określano je mianem Sybilli)

8-9. Dwie wazy z brązu

Giulio Romano del.

A. Muzzi del.

G. Rossi inc.

IL BALLO DI APOLLO CON LE MUSE

10. *Il ballo di Apollo con le Muse* (Apollo tańczący z Muzami)

11. Johann Georg Pintz (1697-1767), grafika
 Kompozycja mitologiczna symbolizująca krąg wartości europejskich
 (kultura grecka, prawo rzymskie, wiara chrześcijańska) ogniskujący się wokół konturów kontynentu

12. *S. Antonio Ab.* (św. Antoni – patron Lublina), grafika z XVII wieku

13. Widok Lublina z początku XVI wieku

14. *Sigismundus Augustus*
Portret króla Zygmunta Augusta, miedzioryt z II połowy XVI wieku

15. Stylizowany herb Lublina z XX wieku

16. Miniaturowa kopia pomnika Unii Lubelskiej z XIX wieku, znajdującego się na Placu Litewskim w Lublinie

17. Kartusz z herbem I Rzeczypospolitej Obojga Narodów

18. Wiesław Domański,
Sybilla Eroica 1939-1989 (Bohaterska), rzeźba

19. Wiesław Domański, *Sybilla Roma*, rzeźba

20. Antonio Peretti, *Sybilla Kumejska*,
kapłanka wyroczni Apollina w Cumae, we włoskiej Kampanii

21. Wiesław Domański, *Sybilla Bruxelles* (Bruksela), rzeźba

22. Wiesław Domański, *Sybilla Europa*, rzeźba

23. Wiesław Domański, *Sybilla Cracovia*, rzeźba

24. Wiesław Domański, *Sybilla Polonia*, rzeźba

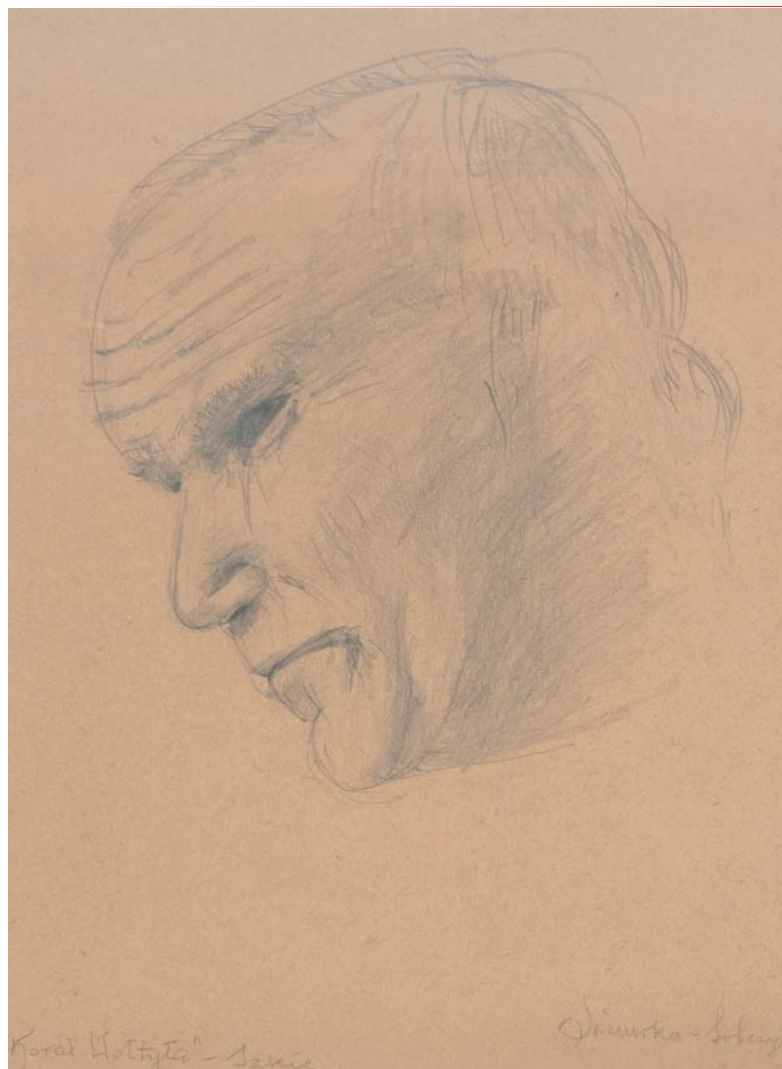

25. Wiesław Domański, *Sybilla Spes* (Nadzieja), rzeźba

26. Wiesław Domański, *Sybilla Misericordia* (Miłosierdzia), rzeźba

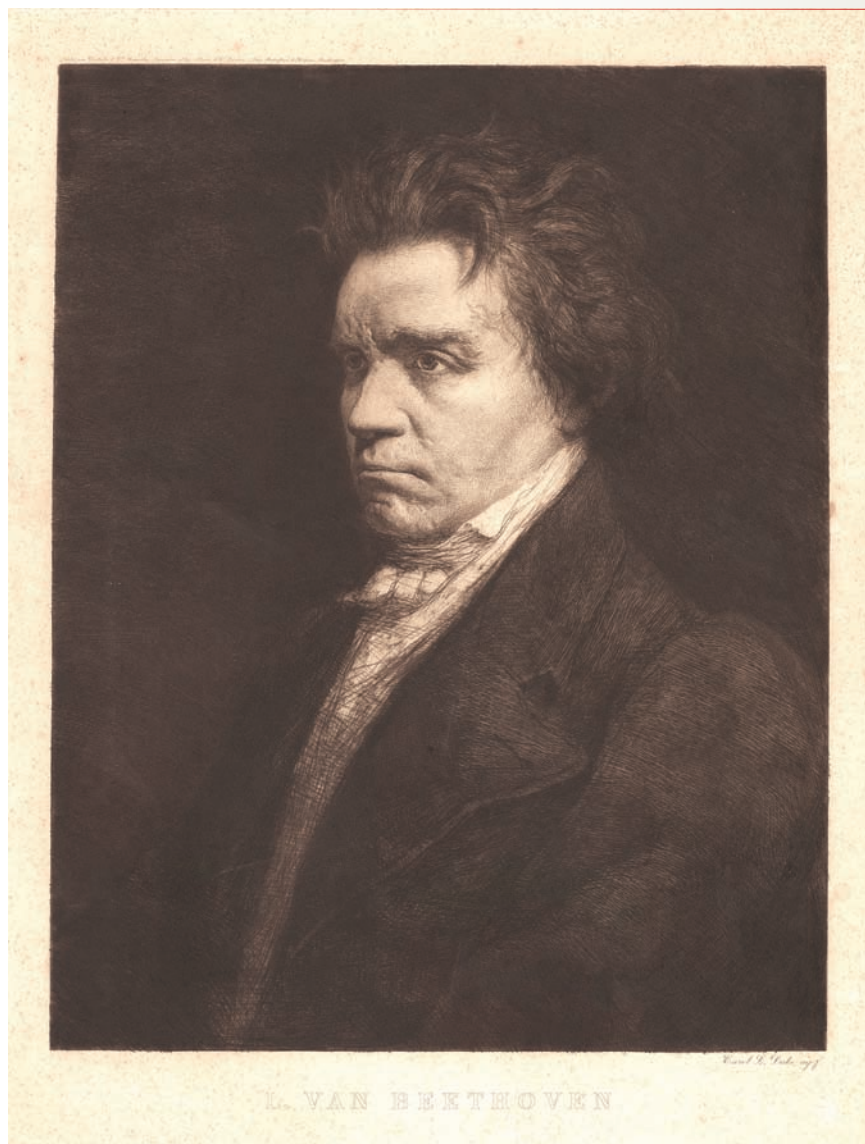
27. Agnieszka Niziurska-Sobczyk, **Kardynał Wojtyła**
Szkic do portretu Karola Wojtyły, późniejszego papieża Jana Pawła II,
który był gorącym promotorem wejścia Polski do Unii Europejskiej

28. Ludwig van Beethoven

Genialny kompozytor niemieckiego romantyzmu.

Oda do radości, stanowiąca fragment jego IX Symfonii skomponowanej w 1824 roku, stała się w roku 1972 hymnem Unii Europejskiej [autor obrazu nieznany]

29. **Ludwig van Beethoven** [autor portretu nieznany]

SPIS OBIEKTÓW NA WYSTAWIE:

1. Mapa ziem I Rzeczypospolitej
2. Flaga I Rzeczypospolitej
3. Flaga Litwy
4. *Tabula Europea* (mapa Europy z XVI wieku), drzeworyt wykonany w pracowni drzeworytniczej Michaela Wolgemuta
5. *De Sarmacia regione Europe*, drzeworyt wykonany w pracowni drzeworytniczej Michaela Wolgemuta
6. *De Polonia Sarmatica*, drzeworyt wykonany w pracowni drzeworytniczej Michaela Wolgemuta
7. Omfalos z brązu (urna z sentencją *unus...mundus*)
8. Waza z brązu
9. Waza z brązu
10. *Il ballo Apollo con le muse* (Apollo tańczący z Muzami), grafika
11. Johann Georg Pintz (1697-1767), grafika
12. *S. Antonio Ab.* (św. Antoni), grafika z XVII wieku
13. Widok Lublina z początku XVI wieku
14. *Sigismundus Augustus* (Zygmunt August), miedzioryt z II połowy XVI wieku
15. Stylizowany herb Lublina z XX wieku
16. Miniaturowa kopia pomnika Unii Lubelskiej
17. Kartusz z herbem I Rzeczypospolitej Obojga Narodów
18. Wiesław Domański, *Sybilla Eroica 1939–1989* (Bohaterska), rzeźba
19. Wiesław Domański, *Sybilla Roma*, rzeźba
20. Antonio Perfetti, *Sybilla Kumejska*, rzeźba
21. Wiesław Domański, *Sybilla Bruxelles* (Bruksela), rzeźba
22. Wiesław Domański, *Sybilla Europa*, rzeźba
23. Wiesław Domański, *Sybilla Cracovia*, rzeźba
24. Wiesław Domański, *Sybilla Polonia*, rzeźba
25. Wiesław Domański, *Sybilla Spes* (Nadzieja), rzeźba
26. Wiesław Domański, *Sybilla Misericordia* (Miłosierdzia), rzeźba
27. Agnieszka Niziurska-Sobczyk, *Kardynał Wojtyła*, szkic do portretu
28. *Ludwig van Beethoven*. Genialny kompozytor niemieckiego romantyzmu. *Oda do radości*, stanowiąca fragment jego IX Symfonii skomponowanej w 1824 roku, stała się w roku 1972 hymnem Unii Europejskiej [autor obrazu nieznany]
29. *Ludwig van Beethoven* [autor portretu nieznany]

UNIA LUBELSKA

Unia Lubelska – porozumienie pomiędzy Królestwem Polskim i Wielkim Księstwem Litewskim zawarte 1 lipca 1569 roku na sejmie walnym w Lublinie. Określana jako unia realna, w odróżnieniu od poprzednich, wiążących oba państwa tylko osobą władcy (unia personalna).

W jej wyniku powstało państwo znane w historiografii jako Rzeczpospolita Obojga Narodów, ze wspólnym monarchą, herbem, sejmem, walutą, polityką zagraniczną i obronną, zachowano natomiast odrębny skarb, urzędy, wojsko i sądownictwo. Akt Unii Lubelskiej przechowywany jest w Archiwum Głównym Akt Dawnych.

Postanowienia Unii Lubelskiej:

- Oba państwa miały mieć jednego władcę wybieranego wspólnie przez oba narody w wolnej elekcji i koronowanego na króla Polski i wielkiego księcia Litwy w Krakowie.
- Powołano wspólny Sejm walny, obradujący w Warszawie, którego izba poselska składała się z 77 posłów koronnych i 50 litewskich, a w skład Senatu weszło 113 senatorów koronnych i 27 litewskich.
- Oba człony Rzeczypospolitej zobowiązały się prowadzić wspólną politykę obronną i zagraniczną.
- Zachowano odrębne urzędy centralne, tytuły i dostojeństwa z zakresem kompetencji identycznym w obu krajach.
- Wprowadzono jednakową monetę, bitą osobno w każdym państwie.
- Zachowano odrębne wojsko polskie i litewskie.
- Zachowano odrębne języki urzędowe (na Litwie język ruski).
- Zachowano w mocy wszystkie dotychczasowe prawa i przywileje obowiązujące w obu państwach, jak również odrębne sądownictwo i prawo sądowe.
- Zniesiono zakaz nabywania przez Polaków dóbr na Litwie.

UNIA EUROPEJSKA

Unia Europejska, UE (ang. *European Union, EU*) – gospodarczo-polityczny związek 27 demokratycznych państw europejskich.

Powstała 1 listopada 1993 roku, na mocy podpisanego 7 lutego 1992 roku traktatu w Maastricht, jako efekt wieloletniego procesu integracji politycznej, gospodarczej i społecznej.

Unia Europejska jako organizacja międzynarodowa funkcjonuje od 1 grudnia 2009 roku. Uważa się, że UE funkcjonuje na zasadach wywodzących się z filozofii i demokracji greckiej, prawa rzymskiego i tradycji chrześcijańskiej. Początkiem powojennej integracji europejskiej było powstanie w roku 1952 Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali. W 1957 roku podpisano Traktaty Rzymskie. W roku 1958 została utworzona Europejska Wspólnota Gospodarcza i to jej bezpośrednią następczynią jest Unia Europejska. Od czasu wejścia w życie traktatu lizbońskiego, tj. 1 grudnia 2009 roku, podstawę prawną funkcjonowania stanowią Traktat o Unii Europejskiej (traktat z Maastricht) oraz Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

6 kwietnia 2003 roku przedstawiciele rządów piętnastu państw członkowskich i dziesięciu kandydujących podpisali w Atenach traktat akcesyjny, rozszerzający Unię, w wyniku czego 1 maja 2004 roku doszło do największego rozszerzenia w historii UE – do wspólnoty wstąpiło jeszcze dziesięć krajów: Estonia, Łotwa, Litwa, Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Słowenia, Malta i Cypr.

SPIS TREŚCI

Tadeusz Skoczek, <i>Sybilie europejskiej solidarności</i>	5
Jan Sęk, <i>My Europeanie prawi</i>	9
Janusz Gmitruk, <i>Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej</i>	17
O wystawie	31
Sebastian Fabian Klonowic	33
Fragmenty wiersza Jana Kochanowskiego <i>Proporzec albo hołd pruski</i>	34
Katalog wystawy	36
Spis obiektów na wystawie	59
Unia Lubelska	60
Unia Europejska	61

Wystawa „My Europeanie. Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej”

Kuratorzy wystawy:

Lech Marchlewski, Jan Sęk, Tadeusz Skoczek

Koordinacja pracy redakcyjnej katalogu

Janina Tomczyk

Promocja

Dorota Panowek

Administracja

Dorota Dobrońska

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42 700)

al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 22-826-90-91 w. 41

ISBN 978-83-67398-69-5

Wydawnictwo Lubelskie AZ

ul. Fantastyczna 19/20, 20-531 Lublin, tel. 600-481-838

e-mail: andrzejzdunek50@wp.pl

ISBN 978-83-970305-5-8

Nakład 200 egz.

ORGANIZATORZY

PATRONI MEDIALNI

PARTNER

Muzeum Niepodległości w Warszawie jest Instytucją Kultury Samorządu Województwa Mazowieckiego